

Encycl. O.

52.

10

STAMPFEL-FÉLE
OMÁNYOS ZSEB-KÖNYVTÁR.

10.

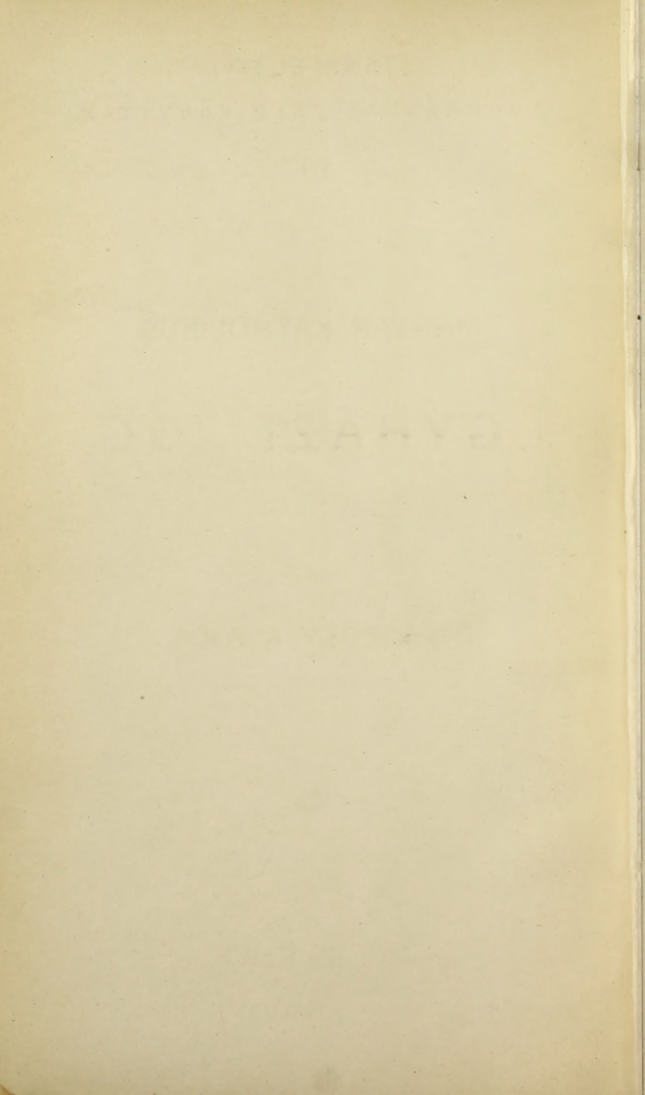
Dr. Bozóky Alajos

MAGYAR KATHOLIKUS
EGYHÁZI JOG.

Ára 30 Kr. = 60 fill.

POZSONY - BUDAPEST
KIADJA
STAMPFEL K.

STAMPFEL-FÉLE

TUDOMÁNYOS ZSEB-KÖNYVTÁR.

— 10. —

MAGYAR KATHOLIKUS

EGYHÁZI JOG.

IRTA

DR. BOZÓKY ALAJOS.

POZSONY. 1899. BUDAPEST.

STAMPFEL KÁROLY KIADÁSA.

TARTALOM.

	Lap
Bevezetés	3
Jogforrások	5
Az egyház körüli általános alaptételek	8
Az egyház alkotmánya	13
Az egyház igazgatása	31
Az egyházi élet	51
Az egyházi vagyon	72

MAGY. AKADEMLA
KÖNYVTÁRA

*A Tudományos Zsebkönyvtár jog- és állam-
tudományi csoportjából eddig megjelent:*

- 8. Római jog. I. Institutiók.** Irta Dr. Bozóky Alajos.
- 9. Római jog. II. Pandekták.** Irta Dr. Bozóky Alajos.
- 10. Katholikus Egyházjog.** Irta Dr. Bozóky Alajos.

Követni fogják:

**Észjog, Magyar közjog, Magyar magán-
jog, Nemzetgazdaságtan, Pénzügyi jog, Pénz-
ügytan, Statisztika, Politika, Nemzetközi jog,
Alkotmánytan, Protestáns Egyházjog, stb.**

BEVEZETÉS.

Egyház nevezete alatt értjük a Krisztusban és az általa alapított vallásban való hit kötelékével egybefűzött emberi társulatot, jog nevezete alatt az emberek társadalmi együttlétét szabályozó és kényszer útján is fenntartott külrendet, tehát egyházi jog nevezete alatt összeségét azon jogelvek- és tétel-eknek, melyek az egyház küléletét vagy külrendjét szabályozzák.

Bár Krisztus kijelentése szerint az ő országa nem e földről való, az egyháznak mégis kellett a világba lépni, hogy az embereket a földön túli országra előkészítse. E végből itteni alapítójától megbízást kapott, hogy a kinyilatkoztatásban foglalt vallás iránt az emberekben hitet ébreszsen, ezt tovább terjeszsze s folytonosan ápolja, s a kegyeszerek segítségével az emberiséget az örök üdvösség elnyerésére alkalmassá tegye. Mihelyt pedig az egyház a világba lépett, sikeres működhetése szempontjából mulhatatlanul bizonyos, sajátos rendeltetéséből és természetéből folyó, rendet és fegyelmet kellett megállapítania és azt szabályokkal körülsáncolnia és megszilárdítania. Ezeket a szabályokat megkülönböztetésül a világi törvényektől kánonoknak, az e szabályokban foglalt jogot pedig kánonjognak nevezték, mely kifejezés nem egészen azonos az egyházi jogféle kifejezéssel, a mennyiben a középkorban kánonjog alatt a lezárt kánoni törvénytárban (5 l.) foglalt, gyakran polgárjogi természetű ügyekre is kiterjedő szabályok összegét értették, míg az egyházi jogféle elnevezés tulajdonképen a csakis egyházi ügyekre vonatkozó, de akár a kánoni törvénytárban foglalt, akár azonkívül meglévő jogszabályok összegét jelenti.

Az egyházi jog szabályai részint isteni, részint emberi eredetűek; az előbbiek (dogmák) megváltoztathatatlanok, az utóbbiak hely és idő szerint megváltoztathatók és tovább fejleszthetők, de csak a mennyiben megváltoztatásuk világos egyházi hitcikkelybe (dogmába) nem ütközik. Egyéb tételes jogoktól még abban is lényegesen különbözik az egyházi jog, hogy egyetemes, azaz nemzetiségi és országos határoktól független, mert a világ minden népére egyaránt kiterjedő, továbbá egységes, azaz mindenütt egyforma szervezetű s végre szabad, mert törvényeit és szabályait az egyháztól s nem a világi hatalomtól nyeri. Midőn idővel az egységes és egyetemes katolika egyháztól mind keleten (görög keleti egyház), mind nyugaton (evangelikus-lutheránus-református egyház) egyes részek különváltak, természetesen ezek is önálló egyházi létet igényeltek és nyertek.

Mint tudomány az egyházi jog is csak akkor lépett fel, midőn az egyházi fegyelem már régen meg volt alapítva. Különösen nagy lendületet vőn, mióta az olasz egyetemeken a római jog mellett a kánoni jogot is felkarolták. Innen azután az egész világon elterjedt. Rengeteg irodalma legjobban bizonyítja, milyen tekintélyes állásra vergődött a tudományok között és igazán sajátos jelenség, hogy főképp u. n. egyházellenes áramlatok idején akadnak mindig újabb és újabb lelkes művelői. Aki az egyházi joggal alaposan kíván foglalkozni, annak természetesen a hittani, jogi, történelmi és nyelvtudományok terén is kell tájékozottsággal birnia, mert számtalan szálak fűzik az egyházi jogot az imént nevezetett tudományokhoz

Jogforrások. Az egyház alaptörvényei Krisztusnak részint közvetlenül nyilvánított, részint az apostolok által kibocsátott parancsai, melyek részint a szentírásban (új testamentum) feljegyezvék, részint a szenthagyományban foglalvák. A katolikus egyház a szentírás hiteles szövegéül sz. Jeromos latin fordítását (az u. n. Vulgatát, vagyis közelterjedésű fordítást) fogadta el. A szenthagyomány háromféle, isteni, apostoli és egyházi, melyek közül az első a szentírással egyenlő erejű, a második szintén közérvényű, a harmadik csak különös tiszteletben áll, de nem bír föltétlen érvénnyel; egyébiránt a szenthagyomány hitelességét a szent atyák általános és összhangzó tanusága állapítja meg.

Ezen alaptörvényekhez járultak idővel: 1. a zsinati végzemények, 2. a pápai ügylevek, 3. a konkordátumok, 4. a püspökhatalmi rendszabályok, 5. a székes és társas káptalanok és más önálló egyházi testületek statutumai, 6. pápai és országfejedelmi privilegiumok, 7. kanonizált, t. i. az egyház belügyeit is érintő azon világi törvények, melyeket, a mennyiben a vallás tanaival nem ellenkeznek, az egyház nyíltan vagy hallgatag elfogadott, s végre 8. a szokásjog. E forrásokon kívül jogforrásul tekintetnek még a jogászjog, mely alatt különösen a szent atyák (a kereszténység első századaiban élt egyházi írók) által fejlesztett jog, valamint az ujabbkori legkitünőbb egyházi jogtudósok egyhangú véleménye (a doktorok általános véleménye) értetik, és a törvényszéki gyakorlat. Az 1—7. alatt felsoroltak az egyház írott, a szenthagyomány, a szokásjog, a jogászjog és a törvényszéki gyakorlat ugyanannak nem írott jogát képezik.

A lezárt kánoni törvénytár magában foglalja: 1. Graczián bolognai kamalduli szerzetesnek három részből álló egyházjogi munkáját (1150. évből), 2. IX. Gergely pápának a káplánja és gyóntatója, pennaforrei Raymund által részint előbbi gyűjteményekből, részint saját ügyleveleiből készített és öt könyvre osztott hivatalos gyűjteményét (1234. évből), 3. VIII. Bonifác pápának szintén részint előbbi gyűjtemények-

ből, részint saját és elődjei ügyleveleiből készített és hasonlóképen öt könyvre osztott, de mert az előbbinek folytatásául volt tekintendő, hatodik könyvnek elnevezett hivatalos gyűjteményét (1298. évből), 4. V. Kelemen pápának, csupán a saját ügyleveleiből készített hivatalos gyűjteményét, melyet közönségesen Clementináknak szoktak nevezni (1313. évből), 5. még két, de már nem hivatalos, gyűjteményét a négy előbbi gyűjteményben nem foglalt s azért külkalandozóknak elnevezett pápai ügyleveleknek, névszerint XXII. János pápa (1316—1324. évekből való) 20 ügylevelének és egyéb pápák 70 ügylevelének gyűjteményét. Minthogy a kánoni törvénytárt nem folytatták tovább, azért nevezték lezárt kánoni törvénytárnak.

De az egyházi jog tovább fejlődött, anyagát a közzsínatok (legnevezetesebb a tridenti 1545—1563.) végezményei, pápai ügylevelek és konkordátumok szolgáltatták. A tridenti zsinat összesen 25 ülésben úgy hitágazatok, mint fegyelmi határozatok megállapításával foglalkozott s különösen az utóbbiak az egyházi fegyelem minden ágára kiterjednek. A IX. Pius pápa által 1869. évi decz. 8-ára Rómába egybehívott u. n. vatikáni zsinat, mely a pápa csalhatatlanságáról szóló dogmát proklamálta, bizonytalan időre elnapolatván, eddig nem ült újra össze.

A pápai ügylevelek külső alakjukra nézve vagy bullák vagy brévék. Az előbbieket különös ünnepélyes formában vannak kiállítva, többnyire sötétszínű pergamenten, ódonszerű góth betűkkel s ahhoz képest, a mint kegyelmi vagy igazságügyben kelnek, kender- vagy selyemzsinegen lógó ólom, ritkábban arany pecséttel (bulla) vannak ellátva s az apostoli iroda által állíttatnak ki; ha bibornokok is aláírják, konzistoriális, különben nem konzistoriális bulláknak nevezik, az ujonnan megválasztott, de még koronázatlan, pápa által kibocsátott bullák u. n. félbullák; pecsét nélkül szürkölködő bullák érvénytelenek. A brévék kevésbbé ünnepélyes alakban, az újabb helyesírás szerint, fehér pergamenten írt, csupán a bibornok-titkár által aláírt és a halászgöyörűvel megpecsételt okmányok.

A konkordátumok főleg a 15. század óta jöttek létre. Leghíresebbek a konstanci (1418), a frankfurti (1447), a bécsi (1448), az I. Napoleon és VII. Pius pápa között létrejött francia (1801) és ausztriai (1855),

mely utóbbi az abszolút korszakban hazánkban is érvényben volt, 1867 óta azonban érvényét veszítette, mert nélküli azon kellékeket, melyeket a magyar közjog az országos törvényeknél megkíván.

Az apostoli iroda szabályai a pápa által kormányra léptekor saját kormányzó testületeihez kibocsátott azon rendeletek, melyek szerint az egyház igazgatása körül gyakrabban felmerülő különféle kérdéseket elintéztetni kívánja. Céljuk, hogy az alsóbb tisztviselők önkényének s a felső helyen való kérdészködéseknek elejét vegyék. Érvényüket csak azon pápa kormánya alatt tartják meg, ki azokat kibocsátotta, azonban az új pápa mindjárt megválasztatása napján rendesen ismét meg szokta erősíteni s így újból érvényre emelkednek (miként hajdan Rómában a praetori edictum). Most is használják V. Miklós pápa gyűjteményét (1455-ből), összesen 72-re megy a számuk.

Különös tekintélyök van még a magyarázási joggal felruházott különféle bibornoki kongregációk hiteles alakban kiadott magyarázó nyilatkozatainak is.

A magyar katolikus egyház jogforrásai közzé számítandók: 1. a kánoni törvénytár, a mennyiben országos törvényeink mást nem rendelnének (1458: 9, 1553: 22, 1563: 27. t.-cikkek), 2. a tridenti zsinat végzeményei, ámbár ezeknek kihirdetését hazánkban nem tudjuk hitelesen kimutatni, 3. saját nemzeti, tartományi és megyei zsinataink végzeményei, 4. egyházi ügyekben kelt s a magyar törvénytárban foglalt országos törvényeink, 5. kegyelmes királyi leiratok és szabályrendeletek, 6. csupán hazánkra vonatkozó pápai ügylevelek, 7. a káptalanok, konventek és szerzetrendek statutumai.

A közzsínatok hitágazati kijelentései kivétel nélkül az egész egyházat kötelezik, megmásíthatatlanok (p. u. a vatikáni zsinatnak a pápa csálhatatlanságát kijelentő végzeménye), a fegyelmi határozatok azonban a hely-, idő- és személybeli körre lehetnek szorítva s vagy későbbi zsinatok, vagy a pápa által megmásíthatók. Minden közzsínati végzés csak a pápa megerősítése által emelkedik jogerőre, tehát a középkori zsinatok ama végzése, mely szerint a zsinat a pápa fölött állana, az egyházjogba ütközik.

A pápai határozmányok (konstitucziók) közül a hitágazatiak föltétlenül, a fegyelmieket rendesen az egész egyházra nézve közkötelező erővel bírnak. Az

előbbiekre példa IX. Pius pápának a boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatását tárgyazó dogmát kihirdető bullája.

Az egyház körüli általános alaptételek. Az egyház, a hogy Krisztus alapította, menybemenetele után pedig az apostolok és ezek utódjai a mai napig fentartották, bízván az alapító abbeli ígéretében, hogy velök maradand a világ végéig — egy külsőképen látható, egyetemes, egységes, apostoli, szent, csalhatatlan és a lelki üdvösségre nézve szükséges társulat. Külső nyilvánulása azonban korántsem tartozik oly szorosan annak lényegéhez, hanem inkább a belső hit és a vallásos érzület, miért is az egyháznak igazi tagjai (jó katolikusok) csak azok, kik az egyházi társulatban való külső részvétellel egyuttal erős belső hitet is egybekapcsolnak, e nélkül csak külsőleg tagjai az egyháznak (látszólagos katolikusok). Ámde az egyház földi működése tekintetében ez a különbség merőben közömbös, mert ha nem így volna, egyfelől soha sem léteznék erkölcsi bizonyosság az iránt, igazi tagja-e valaki az egyháznak vagy sem? és mert másfelől az egyház a maga küldetését erre a tényleg fenforgó különbségre való tekintet nélkül betölteni köteles.

Rendeltetésére való tekintettel Krisztus urunk az egyházat a földöntúli örökkévalóságra is kiterjedő megfelelő hatalommal látta el, mely három főágra oszlik, t. i. a kegyosztói, tanítói és kormányzói hatalomra. Az egyház teljhatalma a püspöki karba van helyezve s ettől különbözö egyházi hivatalokra kisugárzik, melyek az apostolok és az egyház rendelete szerint annak gyakorlásával meg vannak bízva. Ezek az előljárók tehát ama látható közegek, kik Krisztus akarata szerint a sz. lélek közreműködése mellett a megváltás, megszentelés és üdvözülés művét az egyeseken végrehajtják. Névszerint három hivatal s az ezekre képesítő ugyanannyiféle ordináció ered a püspökségből, u. m. a püspöki, áldozári (presbyteri) és szerpapi (diakoni). Az ordináció az egész hivatalra s az egyházi hatalom mindhárom ágára vonatkozik, a mennyiben ordináció nélkül senki sem viselhet egyházi hivatalt. Az ordináció által adományozott természetfölötti erő, legfőképen a szentségek kiosztásánál hat, a mennyiben itt működik legkevésbbé az ember saját erejével, a tanítói

hatalomnál a tanítás csálthatatlanságában mutatkozik, míg a kormányzói hatalom kezelésénél az egyházi előjáró legközelebbről a saját erejére és belátásra van ugyan utalva, de itt is az az alapgondolat, hogy az ordináció az egyén erejét és belátását tetemesen fokozza. Az ordináció nem jár szükségképen megfelelő egyházi hivatal adományozásával, de igenis multhatatlan előfeltétele az utóbbinak.

A szent cselekvények (kegyszerek) kezelésére szükséges hatalmat Krisztus az apostolokra, ezek pedig ordináció által a presbyterekre ruházták át. A püspöki kar ma is ama felsőbb rend és forrás, melyből a presbyterek ordináció által a szent cselekvényeknek a püspökök tekintélye alatt gyakorlására szükséges felhatalmazást nyerik. A szerpapok (a diakonoktól lefelé) alkotják a harmadik rendet. Mindazon személyek, kik a szent cselekvények kezelésére rendelvek, az u. n. rendi hierarchiát képezik. Ha csupán a szent miseáldozathoz való viszony vétetik tekintetbe, akkor csak két rendről, t. i. az áldozárok és a szolgák rendjéről lehet szó; az előbbihez tartoznak a püspökök és áldozárok, az utóbbiakhoz az előbbi alsóbb rendűek.

Krisztus és az apostolok tanainak eredeti tisztaságukban való fentartására nézve garanciát képez az egyház csálthatatlan tanítói hatalma. Az evangéliumok magokban véve azért nem volnának elegendők Krisztus igazi tanának felismerésére, mert azok csak jóval Krisztus halála után keletkeztek, s mert saját hitelességöket csak egy csálthatatlan tanítói kar állapíthatja meg, hitelesen csak ez fordíthatja le az élő nyelvekre, igazi értelme iránt a felmerülhető számtalan nézeteket csak ez egyenlítheti ki.

Az egyház külső rendjét a szintén Krisztustól nyert felhatalmazás alapján az apostolok állapították meg, ők szervezték a szükséges hivatalokat, kinevezték az idősbekezt s megfenyítették az engedetleneket, ha kellett, kiközösítették. Ez a hatalom is az apostolokról a püspöki karra szállott át, a püspökök közül kiváltak idővel a metropoliták (érsekek), s ezek közül ismét az exarkák, patriarkák, primások, kik együttvéve a joghatósági hierarkiát képezik, valamennyinek a feje és központja pedig a pápa, kinek főnöksége nem a történet szüleménye, hanem isteni intézmény, mely nélkül az egyház egységes

nem lehetne. A pápa nyilatkozata döntő (a zsinati végzeményekre nézve is), az egyház körén belül bíró nem ítél s nem is ítélhet soha fölötte.

Az egyházi társulaton belül tehát két rend létezik, u. m. a papi rend (klerus), mely ez egyházi hatalmat kezeli és fentartja, és a többi hivek (laikusok) rendje, mely a hit és egyházfegyelem dolgában a klerus tekintélyének hódolni tartozik. Bár azonban a laikusok az egyház igazgatásában közvetlenül részt nem vesznek, közvetve nekik is van arra befolyásuk, a mennyiben szellemileg ők is részt vesznek a sz. cselekvényekben, a családban, az iskolában, az irodalomban és a mindennapi életben példaadásuk által a keresztény igazság terjesztésében közreműködnek, de a külső egyházfegyelem legtöbb ágaiban is az egyházi hivatalok betöltésénél (kegyuraság) s az egyházvagyon kezelése körül (autonomia) jelentékenyen befolyhatnak.

Állam és egyház Minthogy az egyház tagjai egyszersmind az állam polgárai, nagyon természetes, hogy a kereszténység megjelenésétől kezdve egész a mai napig aktuálissá lett a két intézmény közötti viszony szabályozásának szükségessége. Helyes kiindulási pontot erre nézve csak akkor nyerhetni, ha szem előtt tartjuk, hogy: 1. az egyház közvetlenül Istentől származik s régibb eredetű, mint bármelyik jelenkori állam, 2. egy önálló, az államok alakulásától s az államhatalomtól teljesen független az egész föld kerekiségén működő szerves test tagját képezi, 3. nem czélozza, miként az állam, az emberek földi jólétét, hanem földöntúli üdvösségét.

A római birodalomban a kereszténység kezdetben véres üldöztetést szenvedett, de csak annál gyorsabban elterjedt, N. Konstantin császár alatt pedig államvallássá lett. Mostantól az egyház az államhatalomban erős védőre talált, különféle privilegiumokat nyert és a vallásügyek a birodalom legfontosabb ügyei közé soroztattak. Másfelől azonban a császárok az egyház törvényhozásába és kormányzásába is beleavatkoztak, sőt még hitviták eldöntésében is tetteleg részt vettek, a mi keleten az egyházat teljes függésbe hozta az államtól, mert a nyugat és a kelet között beállott szakadás következtében a pápa elvesztette befolyását a keleten. Nyugaton ellenben a római szent szék ébersége

megőrizte az egységet. N. Károlynak német-római császárrá megkoronáztatása (800.) következtében egy igen benső viszony fejlődött ki az egyház és az állam között, az állam az egyháznak, ez viszont az államnak céljait mozdította elő, a császár az egyházat védte, ez viszont az államot gyámolította, a császár csak a pápa által történt megkoronáztatása útján jutott az uralkodáshoz, de viszont a pápai szék betöltése is hosszú időn át a császár közreműködésétől függött; mindazonáltal ez a békés egyetértés nem maradt zavartalan, mert akadtak pápák (VII. Gergely, III. Imre, VIII. Bonifác), kik az állam fölé, és fejedelmek (Szép Fülöp, a hohenszauffeni német császárok), kik az egyház fölé emelkedni törekedtek. A reformáció csábító példájára több állam az egyháznak az állam által való háttérbe szorítását tűzte ki céljául. Ennek a törekvésnek nyilvánulásai, az u. n. Gallicanismus Franciaországban, a Febronianismus Németországban, a Josefinismus Ausztriában; az utóbbi annak idején hazánkban is hódított, jóllehet arra semmi szükség sem volt, mert a magyar apostoli király jogai világos pápai bullákban, országos törvényeinkben s a többszázados gyakorlatban tüzetes szabályozást nyertek. Gyakorlati jogászok és államférfiak u. n. felségjogokat konstruáltak, melyekkel az államfő egyházi ügyekben állítólag bírna. Ilyenek volnának: 1. az egyházvédjog, 2. az óvórendszabályok felállításának joga az egyházi hatalom részéről eredhető sérelmek ellen (főfelügyeleti, tetszvény- és felebezési jog az államhatalomhoz), 3. a szabad vallás-gyakorlat megengedésének vagy megtagadásának joga az állam területén (különösen ujonnan keletkező felekezetekkel szemben), 4. az állam főtulajdonjoga, hogy az egyházi javak megadóztatása, esetleg elkobzása indokolható legyen. Ha valahol ily jogok csakugyan történelmi alapon fejlődtek volna, csakis államjogi fontosságuk van azoknak, tételes egyházjogi érvénnyel csak annyiban bírhatnak, a mennyiben sem dogmákba, sem az egyházi jog alapelveibe nem ütköznek, mind államjogi, mind egyházjogi érvényök pedig csak akkor lehet, ha az egyháznak merőben polgárjogi viszonyaira vonatkoznak.

Ujabbán olyan törekvések is felmerültek, melyek az egyháznak az államtól való teljes szétválasztását

proklamálják kitűzendő és megvalósítandó cél gyanánt, s ezt az amerikai egyesült államok példájával (szabad egyház, szabad államban) illusztrálják, de nem szabad ám feledni, hogy ott, a hol az egyház hosszú évszázadokon át a legszorosabb összeköttetésben volt mindig az állami institucziókkal, mint például hazánkban is, ezen köteléknek erőszakos megbontása nem czélszerű, mert a tőle várt (bizonytalan) előnyök egyáltalában nem érnek föl az annak nyomában bekövetkezendő (bizonyos) hátrányokkal. Leghelyesebb a tisztán egyházi ügyeket megkülönböztetni a tisztán polgári ügyektől s ezekre nézve a kizárólagos intézkedési jogot kölcsönösen tiszteletben tartani, azokra az ügyekre nézve pedig, melyek úgy egyházi, mint polgárjogi természetűek, p. új ünnepnapok meghatározására külső munkaszünettel kapcsolatosan, egyházi épületek emelése a közbiztonsági tekintetek megóvásával, iskolák a vallási és világi nevelés tekintetében stb., kölcsönös megállapodásra jutni.

Más felekezetekkel szemben a kath. egyház azon az állásponton van, hogy őket mint tévelygőket a lelki üdvösség kedvéért az ő kebelébe való megtérésre inti, s ehhez képest a saját alapelvei igazságáról meggyőzni iparkodik; a katolikus hitet feltételező szentségekben és áldásokban természetesen csak azokat részesíti, kik a katolikus egyházhoz tartoznak, de a felebaráti szeretetből folyó kötelességeket mindenkivel szemben valláskülönbségre való tekintet nélkül teljesítendőeknek hirdeti.

Az állam a vallásfelekezetekkel szemben semleges álláspontot foglal el. Hazánkban az 1895. évi 43. törvénycikk elvül kimondotta, hogy a polgári és politikai jogok gyakorolhatása kinek-kinek a hitvallásától teljesen független, hogy mindenki szabadon vallhat és követhet bármely hitet vagy vallást és azt (az ország törvényei s a közerkölcösiség szabta kívánalmak korlátai között) külsőképen is kifejezheti és gyakorolhatja, és hogy senkit sem szabad a törvényekbe vagy a közerkölcöcsökbé nem ütköző vallási szertartás gyakorlásában akadályozni, vagy a hitével nem egyező vallási cselekvények véghezvitelére kényszeríteni; másfelől azonban ugyanazon törvény kimondotta azt is, hogy vallási hite, vagy egyházi szabályai senkit sem menthetnek fel törvényen ala-

puló bármely polgári kötelessége teljesítésétől, valamint egyházi fenyték sem alkalmazható senki ellen azért, mert törvényen alapuló valamely polgári kötelességet teljesített, vagy törvényben tiltott valamely cselekvényt véghez nem vitt, vagy mert a törvény által megengedett polgári jogait szabadon gyakorolta. A felekezetek közötti viszonyosságot pedig az egyenjogúság elve alapján az 1868. évi 53. törvényczikk szabályozta.*

Az egyház alkotmánya. A klerusról. Ordináció (felszentelés) azon ünnepélyes cselekvény, mely által valaki az egyházi hatalom gyakorlására szükséges képesítést nyeri; egyuttal szentség is, mely az ordinálnak eltörölhetetlen jelleget kölcsönöz, s őt állandóan a papi rend tagjává avatja, miért is az ordináció csak egyszer történhetik, tehát semmi szín alatt nem ismételhő.

Áldozárrá és diakonná csak a püspök ordinálhat valakit, míg az aldiakoni s a négy alsóbb fokot (akoluthák, exorcisták, lectorok és ostiariusok) pápai engedély mellett áldozár is érvényesen feladhatja. Minthogy az ordinálás joga a püspöki rendnek kifolyása, ennél fogva még a kiközösített, eretnek és hitszakadár püspök által szabályszerűen feladott ordináció is érvényes. De a püspök csak a saját egyházmegyéjében illetékes, még pedig vagy azért, mert a felszentelendő az ő megyéjében született, vagy mert már legalább 10 év óta ugyanott lakott és ugyan ott kíván maradni, vagy mert ugyanott egy tisztességes javadalmat nyer, vagy végre azért, mert már 3 év óta az ő személyes felügyelete alatt élt. De ezen megszorítások hazánkban nem állanak. A pápa a közönséges egyházi jog szerint is korlátlan ordinálási joggal bír.

Egyáltalában nem ordinálhatók a nem keresztelték és a nők (az apácák nem szenteltetnek föl, hanem csupán megáldatnak), azért mondják, hogy az ordináltatásra teljesen képtelenek. Ha még is ordináltatnának, az ordináció semmis és érvénytelen. Ugyanez áll a határozottan ellenszegülő férfiún végrehajtott ordinációról is. Szabálytalan az ordinációhiány miatt, névszerint: 1. a törvényes származás, 2. a szükséges kor, 3. a testi és lelki épség, 4. az

* Ez a magyar közjogba és a közigazgatási jogba tartozik.

erkölcsi épség, 5. a szabad elhatározás, 6. a kellő tudomány, 7. egy korábbi házasság szeplőtlenségének hiánya miatt. A hajkoronához senki sem bocsátható a betöltött hetedik, az alsóbb rendekhez a betöltött tizenkettedik, az aldiakoni fokhoz a megkezdett huszonkettedik, a diakoni fokhoz a megkezdett huszonharmadik, az áldozársághoz a megkezdett huszonötödik, a püspöki rendhez a betöltött harminczadik életkora előtt. Erkölcsi épség vagy szentség hiánya forog fen azoknál, kiknek hivatásuknál fogva embervért kellett ontaniok (orvosok, sebészek, katonák, halálos ítélet hozatalánál közreműködött bírák). A szabad elhatározás hiánya nős férfiaknál, ha a nő bele nem egyezik, közpénzek kezelőinél számadástétel előtt, rabszolgáknál urok beleegyezése nélkül. Egy korábbi házasság szeplőtlenségének hiánya azt jelenti, hogy valaki az aldiakoni rend felvétele, vagy ünnepélyes szerzetesi fogadalom letétele után házasságra lépett, vagy özvegyasszonnyal élt házasságban. Azonfölül szabálytalan az ordináció büntett vagy vétség miatt, becstelenséggel sujtott bűntény, öncsonkítás, szentségekkel való visszaélés, hitszakadás elkövetése, az ordináció kicsalása, a fokok átugrása, a papi nőtlenség megsértése esetén. A szabálytalanság daczára feladott ordináció nem épen semmis, de törvénytelen és vagy az akadály elestével, vagy előleges vagy utólagos felmentés útján a szabálytalanság eltávolítható.

Miután a papi rendet nem szabad annak kitenni, hogy koldulás vagy aljas kenyérkereset által a maga nimbusát elveszítse, a felszentelendőnek még u. n. felszentelési címmel is kell birnia, ilyen cím lehet maga a javadalom, melyet nyomban a felszentelés után kapni fog, a saját vagyona, melyből tisztességesen élélhet vagy bizonyos évjáradék, melyet valaki részére biztosít (e két esetben a címül kijelölt vagyon elidegeníthetetlen egyházi vagyon jellegét ölti magára), vagy a szerzetesi fogadalom vagy szegénység címe (midőn az illetőt a szerzet köteles eltartani), vagy a hittérítés címe, vagy végre az asztalról való cím (midőn valaki legalább addig biztosít a felszentelendőnek kellő ellátást, míg egyházi hivatalt nyer.) Hazánkban a püspöki megye címére szokták a papjelölteket felszentelni.

Az egyes fokok kellő sorrendben, a törvényes

időközök megtartásával adandók fel. Magát az ordinációt hármass vizsgálat előzi meg, az ordinációnak pedig kellő helyen (püspöki székesegyházban) és időben (az alsóbb rendek csak vásár- és ünnepnapon, a felsőbb rendek a négy kántorbőjt szombatjain, fekete vásárnap előtti szombaton és nagyszombaton a püspöki rend akármelyik vásár- vagy apostoli napon adhatók fel) és abban az alakban, melyet a római szertartásos könyv (pontificale) előír, kézfeltevés és a meghatározott imák és énekek mellett.

A felszentelt papnak különös privilegiumai, melyekről le sem mondhat: 1. a személyi sérthetlenség (u. n. kánoni kiváltság) a ki őt tettleg bántalmazza, legott kiközösítés alá esik, 2. a bírói illetőség kiváltsága, melynél fogva csak az egyházi bíróság ítélhet fölötte (ez ma már csak a tiszta egyházfegyelmi ügyekre szorítkozik), 3. a személyes terhektől és adóktól való mentesség (közhivataloktól jobbra ma is mentesek a papok, de a védkötelezettség és adózás alól nincsenek kivéve), 4. az ellátás jogkedvezménye, melynél fogva eladósodás esetén egyházhivatali jövedelmei csak bizonyos összegben (hazánkban az 1881. évi 60. t.-cz. 54. §. értelmében 800 frton) túl kerülhetnek végrehajtás alá.

Kötelmei pedig: 1. feddhetetlen élet, hogy másoknak utánzásra méltó mintaképül szolgáljon, 2. bizonyos foglalkozásoktól (kereskedés, börzeüzérekedés, iparosmesterség, orvosi, ügyvédi, bírói gyakorlattól) való tartózkodás, 3. a breviarium naponkinti elimádkozása, 4. papi öltöny viselése, 5. nőtlenség. Az utóbbi kötelelem folyományai, hogy nős férfi csak úgy ordinálható, ha neje is beleegyezik és apáczává lesz, vagy legalább örök szüzességi fogadalmat tesz; hogy az alsóbb klerikusok házassága érvényes ugyan, de elvesztik javadalmukat és szabálytalanokká válnak, végre, hogy a felsőbb rend felvétele után kötött házasság érvénytelen.

Az egyházkormányzati hivatalokról. Az egyház feje a pápa, a ki kormányzatáért egyedül az Istennek és lelkiismeretének felelős. Hatalma még sem önkéntes és korlátlan, hanem a sz. lélek sugallata szerint hű atyaként egyedül a kereszténység üdvére kell azt felhasználnia. Ugyanazért belsőleg korlátozza őt a saját öntudata és a hivek szerény előterjesztése (sőt nyilvánvaló igazságtalanság esetében szenvedőleg

ellentállásuk), külsőleg az egyház szelleme, a közszinatok előtti tisztelete, a régi szokásjog, a püspöki kar elismert jogai, a világi hatalmakhoz való viszonya, a kormányát jellemző atyáskodó magatartása, s bizonyos tekintetben a kor szellemi iránya. A pápai jogai: 1. olyanok, melyek a hit- és erkölcstan egységének fentartása végett illetik őt (pápai csalhatatlanság), 2. melyek az általános egyházfegyelemnek törvényhozás útján való szabályozására vonatkoznak, 3. melyek az egész egyházat illető ügyek fölött álló igazgatási és közreműködési hatalmára vonatkoznak (közszinatok egybehívása, berekesztése, közünnepek elrendelése, megszüntetése, a hittérítési ügy igazgatása, szentté s boldoggá avatás, szerzetrendek, felsőbb egyházi tanintézetek megerősítése), 4. melyek őt mint a törvények őrét illetik (egyházi előljárók fölötti felügyelet, megintések, megfenyítések, a közvetlen egyházi hatóságok akadályoztatása esetében közbelépés, panaszok és felebbezések legfőbb instanciában való eldöntése), 5. a különös helyben kötött ügyek elintézésének joga, az egyforma eljárás szempontjából (püspökök megerősítése, letétele, áthelyezése, püspökségek alapítása, áthelyezése, egyesítése, felosztása, fontosabb felmentések és feloldozások, sz. ereklyék megvizsgálása).

A pápa tiszteletbeli jogai: 1. jelvényei: a hármaskeresztel ellátott egyenes pásztorbot, a hármaskoronájú mitra, az egycsúcsú mitra, a pallium (érseki köpeny), az apostoli kereszt, a halászgyűrű, 2. czimei: szent atya, szentséged, pápa, pontifex, maga-magát az Isten szolgái szolgájának nevezi, 3. nemzetközi megtiszteltetése, hogy a kath. hatalmak az ő udvarán követeket tartanak, 4. a lábcsok (a cipőjébe illesztett sz. ereklyére).

A bibornokok (kardinálisok) a pápa legközvetlenebb tanácsadói és segédjei. V. Sixtus pápa (1586.) számukat 70-re határozta, van t. i. 6 bibornok-püspök, 50 bibornok-presbyter, 14 bibornok-diakon, a legidősbik közülök a bibornok-dékán. A bibornokokat a pápa nevezi ki, lehetőleg minden keresztény államból. Az ausztriai császár és magyar királynak joga van alkalmas egyéneket a pápának ajánlani (ezek az u. n. korona-bibornokok). A kinevezett magánkihallgatásban a pápa kezéből megkapja a vörös főveget v. birretumot (a koronabibornok a fejedelemtől,

de tartoznak úgy, miként más távollévők megfogadni, hogy egy év leforgása alatt Rómába mennek az apostolok küszöbének meglátogatására), azután nyilvános konzistoriumban a vörös kalapot, egy második és harmadik konzistoriumban történik a száj becsukása és megnyitása, a gyűrű átadása és a cím adományozása. Különös jogaik: ülés és szavazatjog a közzsínatokon, a legsúlyosabb egyházi fenyíték által védett személyi sérthetetlenség, a pápa-választás joga, továbbá azon joguk, hogy bármely ügyben egyedül a pápa bíraskodhatik fölöttük, hogy czimegyházuk fölött a püspökihez hasonló joghatósággal birnak, hogy általános kiközösítés különös felemlítésök nélkül reájuk ki nem terjed, hogy jövedelmük legalább 4000 aranyforint s a kongregációkban való működésükért még különös tiszteletdíjt (rotulust) kapnak. Külső kitüntetéseik: a vörös kalap, a biboröltöny és az eminenciás cím.

A konzistoriumok rendesek, rendkívüliek és fél-nyilvánosak. A rendesek a felmerülő szükséghez képest tartatnak, itt történik a bibornokok kinevezése, püspökségek betöltése, konkordátumok kötése, az egyházat érintő örvendetes vagy szomorú események fölött való pápai nyilatkozatok (allokucziók) — a rendkívüliek nagyobb ünnepélyesség kedvéért a bibornoki kalap átadása, elhatározott szentté-avatás kihirdetése, fejedelmek vagy követek ünnepélyes fogadtatása alkalmából — a félnyilvánosak időkimelés végett előbb csak a bibornokokkal s azután egyéb személyekkel is tartatnak. Midőn a pápai szék üresedésben van, az ő joghatósága nem megy át a bibornokokra (miként a püspöki a káptalanra). A bibornokok között fennáll az opczio joga, mely szerint egy jobb czímmel bíró állomás megüresedése esetén a legközelebbi bibornok szerezheti meg azt. A 15. század óta a kath. államok a pápa udvarán valamelyik bibornokot pártfogóul szoktak kiszemelni.

A római kuria neve alatt azokat a hatóságokat kell érteni, melyek által a pápa jogait gyakorolja. Ide tartoznak: 1. A legfőbb ítélőszék (Rota romana), hajdan az egész egyházra kiterjedő illetékességgel, míg ma egyházi peres ügyekben csak akkor jár el, ha ezek különös kiküldetesképen reá bíztnak; ezen törvényszék döntvényei a pápai törvényhozásra s az egyházjogi gyakorlatra döntő

befolyással voltak, a középkor legkitünőbb kanonistái innen kerültek ki. 2. Az apostoli kamara a pápai pénzügyekben, s azonfölül az egész egyház köréből per alakjában felterjesztett pénzügyi kérdésekben felebbezési hatóságként eljáró pénzügyi feltörvényszék. 3. Az igazság jegyzete mint felebbezési törvényszék működik a bírói illetőség, a rotához való felebbezés megengedhetősége, az előbbi állapotba való visszahelyezés, semmiségi panaszok és a bírák visszautasítása fölött. 4. Különféle kegyelemügyi hatóságok, névszerint a kegyelem jegyzete a pápa rendkívüli és legfőbb hatalmának vagy kegyelmének fentartott ügyek előkészítésére rendelt hatóság, a pápának fentartott fegyelmi ügyekben adandó felmentések adásával foglalkozó hatóság (dataria), és a pápának fentartott bünfeloldozásokat tárgyaló hatóság (poenitentiaria). 5. A kiadó hivatalok u. m. az apostoli iroda, a brevék titkári hivatala, melynek segélyével a pápa a világi hatalmakkal az egyházügyekre nézve érintkezik. Azelőtt az államtitkári hivatal a pápai állam külügyeivel is foglalkozott, de 1870. évi szept. 20-án Olaszország Rómát elfoglalván, a pápai államot a pápa tiltakozása daczára az olasz királyságba beolvasztotta, a pápa pedig azóta a Vatikánba visszavonult.

Vannak még bizonyos állandó gyülekezetek (kongregrációk, bizottságok), melyek a hozzájuk utalt ügyeket egyöntetűen és gyorsan elintézni hivatvák, így: 1. a konzistoriumokban tárgyalandó ügyek előkészítésére, 2. a kath. hitnek felmerülő tévtanokkal szemben való tisztántartására, 3. a hit- és erkölcsrontó könyvek ellenőrzésére (azok a könyvek, melyeknek olvasása megtiltatik, az indexre tételnek), 4. a tridenti zsinat határozatainak végrehajtására és hiteles magyarázására, 5. a szertartások és szenttéavatásokra, 6. a bucsukra s a sz. ereklyék megvizsgálására, 7. a püspökök és szerzetrendek közötti ügyekre nézve és végül 8. a hittérítési ügyre nézve.

A hit terjesztése állandó és legfontosabb teendői egyikét képezvén az egyháznak, a pápák arra mindig kiváló gondot fordítottak. Rómában egy külön kollegium van fiatal hittérítők kiképeztetésére, egy nagyszerűen berendezett nyomda gondoskodik az evangéliomnak és imakönyveknek a megtérítendő népek nyelvén való nyomtatásáról, a fentebb említett

állandó kongregáció pedig mindazon országok vagy területek lakosai lelki szükségleteinek kielégítésére megteszi a kellő intézkedéseket. Ujjonnan megtérítendő országokban mindenek előtt hittérítői állomások (missio-stációk) szerveztetnek, melyek egy kellő utasításokkal ellátott áldozár, mint apostoli prefektus alá helyeztetnek. A hittérítés előrehaladtával odaküldenek egy apostoli helyettest, aki már püspöki funkciók végzésére van feljogosítva. Ha pedig már kellő hitszilárdság észlelhető, állandó püspökség szerveztetik. Hogy a katolikus misszionáriusok egyszersmind hathatós pionirjai a civilizáció terjesztésének a vad, vagy a mi műveltségünk-től elütő műveltséggel bíró, bálványimádó népek között, (Afrikában, Kinában, Japánban) s hogy a szeretett evangeliumának hirdetése s a keresztény erények gyakorlása több sikert mutatnak fel, mint a tűzzel-vassal előre törtető fegyveres expedíciók, azt még az angol híge church hívei is elismerik.

A pápának Rómán kívül való segédjei: 1. a született követek (ilyen a magyar primás is), 2. a küldött követek, u. m. az oldal-követek (első rangu, pápai utasítással ellátott s rendkívüli fontos ügyekben használt követek), a nuncziusok (másodrendű követek) és az internuncziusok (ideiglenes harmadrendű követek), 3. az apostoli helyettesek (hittérítői állomásokra vagy a katolikus országokba az ottani egyházi ügyek kezelése végett küldött követek.)

A püspökök az apostolok utódjai. Minden püspöknek meghatározott területtel bíró megyéje (diöceze) van, melyben ugyanazt az egyházi hatalmat gyakorolja, mely az összes püspöki kart az egész egyház fölött illeti.

A püspök jogai háromfélék: 1. tanítói hatalmára vonatkozók (gondoskodás az igazi tan éptartásáról és terjesztéséről), 2. kegyosztói hatalmára vonatkozók (istenítisztelet rendezése, kegyzserek kezelése), 3. kormányzó hatalmára vonatkozók (egyházi törvényhozás, felmentés, bírói hatalom egyházfegyelmi ügyekben, felügyelet az egyházi intézetek fölött, az egyházi hivatalok adományozása s az egyházi vagyon kezelése). Külső kitüntetései: méltóságos és főtisztelendő cím (a pápa tisztelendő testvérnek nevezi őt), emeltebb hely és menyezet az oltár mellett, püspöki öltöny, püspöki süveg (kétesúcsú mitra), görbe pásztorbot,

gyűrű, a tridenti zsinat szerint legalább 1000 aranyra menő kongruára való igény és azon jog, hogy elszállítható oltárt vihet magával. Hazánkban azonfölül nevezetes politikai jogaik is vannak a püspököknek.*

A káptalanok a püspökök által székvárosukban alkalmazott papokból alakított állandó tanácsból (presbyterium) fejlődtek. Ezek a papok ugyanis azonkívül, hogy a fontosabb ügyek intézésénél a püspököt tanácsukkal támogatták, az egyház chorusában elvégzendő közös imákra köteleztettek, melyeknek órái tüzetesen meg voltak határozva. A 8. századtól kezdve közös életre is kötelezték őket, melyet egy külön e célra készült alapszabály (kánon) írt körül. Az ezen szabály szerint élő papokat (a kánonról) kanonokoknak, naponkinti gyülekezéseket is, melyben az alapszabálynak egy-egy fejezetét (capitulum) felolvasták, káptalannak nevezték el. Másutt is, a hol elegendő számú papok éltek, hasonló káptalanok alakultak, melyek megkülönböztetésül a püspök oldalán lévő székes káptalanoktól társas káptalanoknak neveztek (hazánkban a pozsonyi káptalan társas káptalan). Lassankint (a 10. század óta) a kanonokok a káptalani javakat (káptalani asztalt) elkülönítették a püspöki javaktól (a püspöki asztaltól), sőt a közös életmódot is felbontották, a vagyont az illető egyháznál lévő kanonoki állomások között fölosztották s ennek következtében a közös életmód helyébe az egyházvagyon egy részének hasznélvezete (u. n. prebenda) lépett. A gazdag jövedelmek miatt a kanonoki állomásokat bizonyos számra szorították s a káptalanba való fölvételt nemes származáshoz kötötték, mi ellen a pápák tiltakoztak. A tridenti zsinat azt rendelte, hogy kanonoki állomások csak az azokkal járó kötelek teljesítésére alkalmas egyéneknek s fele részben kánonjogi vagy hittudoroknak vagy licentiátusoknak adományoztassanak, továbbá, hogy a káptalanban való szavazatjoghoz legalább 22 évi életkor és az aldiakoni rend kívántassék, végre hogy lehetőleg valamennyi tag vagy legalább azoknak fele része áldozár legyen. Hazai törvényeink pedig megkívánják a kanonokoktól, hogy a magyar nyelvben és a magyar törvényekben jártasak legyenek és egyházjogi gyakorlatunk szerint csak áldozárok lehetnek kanonokokká.

* Lásd ezeket a magyar közjogban.

A káptalanok jogi személyek (testületek), s mint ilyenek belügyeiket s különösen vagyonukat függetlenül kezelhetik, erre vonatkozólag szabadon egybe-
gyülekezhetnek, szavazattöbbséggel határozatokat hozhatnak, statutumokat alkothatnak, tisztviselőket nevezhetnek ki és saját pecséttel bírnak, hazánkban azonfölül egész a legujabb időkig hiteles helyekként működtek. Belsőszervezetöket illetőleg megemlítendő, hogy az egyes kanonoki állomások között külömbség tétetik a méltóságok (némi külhatósággal egybekötött), személyes rangok (csak bizonyos személyi elsőbbséggel bíró) és egyszerű tisztségek (csupán bizonyos hivatallal járó állomások) között. Nálunk valóságos méltóságok az u. n. oszlopos kanonokok, névszerint: 1. a nagyprépost, ki a káptalannak feje, a gyűléseket összehívja és a káptalan jogai fölött öröködik, 2. az olvasó kanonok, ki a káptalan levelezéseit viszi, a pecsétet és a levéltárt őrzi, 3. az éneklő kanonok, ki a külső istenitiszteletre, az egyházi zenekarra és énekekre felügyel, 4. az örkanonok, ki az egyház kincstára, ékszerei és sz. készülvényei fölött öröködik. Merő tisztséget viselnek a dékán, ki a káptalan gazdaságát kezeli s a jövedelmek igazságos felosztására ügyel, az alapítványok kezelője, a mester v. iskolás kanonok, az oldalkanonok, ki a püspök v. érsek legbensőbb tanácsosa, a punktátor, ki naponkint ellenőrzi, hogy a kanonokok közül kik vannak jelen az isteni tiszteleten s kik hiányoznak, azután az 1858. évi esztergomi tartományi zsinat értelmében a gyóntató és szentírás magyarázó (theologus). Azonkívül vannak u. n. czimzetes kanonokok, kik szintén tagjai ugyan a káptalannak, de a kanonoki czimen, díszöltönyön s a kanonoki egyháztiszti működésen kívül egyéb jogokkal nem bírnak.

A kanonokok kötelmei: 1. tartoznak beiktatásuktól számított két hónap alatt a püspök s a káptalan előtt hűségi esküt letenni, 2. naponkint a templomban személyesen megjelenni, 3. a püspököt tanácsukkal támogatni s neki az egyházi ügyek elintézésénél segítségére lenni, 4. valahányszor a püspök cappában a templomba jön, egyházi és kanonoki öltözetben a templom ajtajáig elébe menni s ugyanoda visszakísérni, 5. a miséző vagy más sz. ténykedést végző püspöknek segédkezni, 6. helyben lakni, 7. főleg ünnepek alkalmával a népnek az Isten

igéjét hirdetni s legalább vasárnaponkint önmagokért és a népért misézni; jogaik: 1. a nagyságos és föztisztelendő czim (a kik egyszersmind felszentelt püspökök vagy pápai prelátusok, méltóságos czímmel illetendők), 2. a fekete öltöny fölött rochetti, violaszínü birretumot és mozettát viselhetnek, 3. a székesegyházban emeltebb helyök (stallum) van, 4. kanonoki gyűrűt, mellökön színes szalagon csünggő káptalani jelvényt, az esztergomi, kalocsa és nagyvárad kanonokok violaszínü cappát viselnek, az oszlopos és apátkanonokok püspöki jelvényeket is (infulát), 5. csendes misét négy égő gyertya mellett mondanak, 6. nagymise alkalmával kétszeri vonással tömjéneztetnek, 7. a székesegyház falába vagy sirboltjába temettetnek (ez most közegészségi szempontból nagyobbára meg van szüntetve).

Midőn a püspöki szék be van töltve, a káptalan beleegyezése kívántatik: koadjutor kirendelésénél (de csak, ha a káptalan választja a püspököt, mi hazánkban sehol sincs), egyházi javadalmak megváltoztatásánál vagy megszüntetésénél s oly javadalmak betöltésénél, melyeknek adományozása a püspököt a káptalannal közösen illeti, zsinati vizsgálók kirendelésénél, egyházi javak elidegenítésénél, a káptalani jogok czélbavett megváltoztatásánál (ezen esetekben a püspöknek a káptalan beleegyezése nélkül tett intézkedései érvénytelenek). A káptalan tanácsa kikérendő: helyhatósági rendszabályok alkotásánál, javadalmasoknak hivatalba való be- és onnan kitétele- vagy felfüggesztésénél, papok vétéseinek nyomozásánál és megfenyítésénél; legalább két káptalanbeli tag tanácsa meghallgatandó: bucsúk kihirdetésénél, kegyes adományok gyűjtésénél, oly kegyes alapítványok átváltoztatásánál, melyeknek célja többé el nem érhető, papnöveldek alapításánál vagy berendezésénél, s az e célra szolgáló adó kivetésénél (bár ezekben az ügyekben nem tartozik a püspök a neki adott tanácsot követni is, nem volna illő, ha káptalana helyettidegenek tanácsára hallgatna).

Ha a püspöki szék üresedésben van, a püspökmegye kormányzata a káptalanra megy át, mely azonban nem gyakorolhatja a nyert joghatóságot a székiüresedés egész ideje alatt testületileg, hanem a megüresedéstől számítandó 8 nap alatt a maga kebeléből káptalani helyettest köteles választani, a kiaután

a káptalantól függetlenül maga viszi a megye kormányzatát, de semmiféle ujitást, mely a leendő új püspök jogait csorbíthatná, nem tehet, sem a püspök szabad adományozásától függő javadalmakat nem osztogathat, sem u. n. elbocsátó leveleket nem adhat (kivéven, ha a püspöki szék már egy évnél tovább üresedésben van, vagy ha az illető pap máskülömben elesnék javadalmától). A közönséges egyházi jog szerint a káptalan 3 hónap alatt az új püspököt megválaszthatja, de hazánkban a püspököket kivétel nélkül Ő Felsége nevezi ki.

Ha a püspök joghatóságának gyakorlásában akadályozva van, különösen ha pogányok vagy hitszakadárok őt fogságra vetik és megyéjével írásbelileg sem érintkezhetik, a káptalan szintén választ ugyan káptalani helyettest a joghatóság gyakorlására, tartozik azonban az esetet haladéktalanul a pápának feljelenteni; ha az államkormány gátolja a püspököt a joghatóság gyakorlásában, ez a püspöki köz-helyettesre (generális vikáriusra) megy át, a káptalan pedig az esetet szintén a pápának feljelenteni tartozik.

A püspöknek vannak rendes és lehetnek rendkívüli segédjei is. A rendes segédjei: 1. a szt. cselekvények körül hajdan az archipresbyter, most egy-egy lelkész-, gyóntató- és prédikáló kanonok, a püspöki renddel járó szent cselekvényeknél az u. n. felszentelt v. címzetes püspök (néha több is), ki valamely a pogányok vagy hitszakadárok hatalmába jutott püspökség címére ordináltatik s mint ilyen valóságos püspök ugyan, de mert csak képzeleti megyéje van, joghatósággal nem bír és csak a pápa által a püspök mellé segédül adatik. Nem valóságos püspökök a magyar cz. püspökök, kiket Ő Felsége valamely hajdan a magyar sz. koronához tartozott, jelenleg a törökök kezén lévő püspökség címére kinevez, ezek (a belgrádi és tinini cz. püspökök kivételével) nem szenteltetnek fel. 2. A megye kormányzata körüli segédjei: az alesperesek (kik a kerületi papságra felügyelnek, a plébánosokat hivatalukba beiktatják, az elhunyt plébánosokat eltemetik, a plébániákat, iskolákat meglátogatják, a püspök és az alpapság közötti érintkezést közvetítik, az esperesi gyűléseket u. n. koronákat egybehívják, a püspöki rendeleteket körözik s minden fontosabb eseményről a püspököt értesítik), a főesperesek (rendesen vala-

mely kanonok, ki a megyéjét látogató püspököt útjában kíséri, az alespereseket hivatalukba iktatja, a papjelölteket a püspöknek bemutatja s a reá bízott teendőkben a püspöki hatóságot az országos politikai hatóság előtt képviseli), és a püspöki közhelyettes v. vikárius (kit a püspök nevez ki, nem kell épen kanonoknak lennie, de az megkívántatik, hogy legalább 25 éves és kánonjog- vagy hittudor legyen; jogai a kapott megbízás tartalmától függnék, hatósága pedig megszűnik a megbízólevél visszavonásával, a püspök jelenlétében, a püspök halálával és saját lemondásával.) Rendkívüli segédek a koadjutork, kiket akkor alkalmaznak, midőn a püspök előhaladt kora vagy folytonos betegsége miatt hivatala ellátásában tartósan gátolva van; ha a püspök maga kíván koadjutort, a káptalan beleegyezésével maga nevezheti ki, ha pedig a püspök elmebetegsége miatt kell koadjutork, a káptalan rendel egyet $\frac{2}{3}$ -ad szavazattöbbséggel. Hazánkban utólagos pápai megerősítés mellett Ő Felsége nevezi ki a koadjutort, még pedig töbnyire utódlási joggal, mely esetben a koadjutork a püspök halálával nyomban annak helyébe lép.

A plébános oly pap (még pedig hazai jogunk szerint csak áldozár), ki meghatározott területen levő egyházközségen belül a püspök felhatalmazásából s az ő felügyelete alatt, de rendes joggal, állandóan és kizárólag a lelkipásztorki teendőket teljesíti.

A plébániai hivatal a püspöki egyházak kerületén belül szervezett u. n. kereszteleő egyházakból vette eredetét. Az ezek körében lakó hívek (parokiánusok, fárabeliek) szigorúan azokhoz voltak kötve, az ott lelkészkedő papok (parokusok) állandóan ott lakni tartoztak. A tridenti zsinat rendelete szerint csak a püspök különös engedelmével látható el valamely plébánia nem állandóan alkalmazott papokkal.

A plébános jogai és köteleességei: a hitigazságok kihirdetése, az ifjuság vallásbeli oktatása, a püspöknek fen nem tartott szentségek kiszolgáltatása s egyéb szent cselekvények végzése, a püspöki rendletek kihirdetése és foganatosítása és az anyakönyvek (kereszteleési, bérnálási, esketési és halálozási könyvek) vezetése s az ezeken alapuló közhitelű bizonyítványok és kivonatok kiállítása. Az 1894. évi 33. törvényezikk értelmében az anyakönyveket 1895. évi

okt. 1. óta állami közegek vezetik,* azonban az ezen időpontig a plébánosok által vezetett anyakönyvekből közhitelű kivonatokat kiadni továbbra is ők jogosultak és kötelezettek. Az állami anyakönyvek behozatala után is vezetik ugyan a plébánosok még mindig az előbbi anyakönyveket, de ezek már csak tisztán egyházi jogi jelentőségűek, bizonyítani a világi hatóságok előtt (a fentebbi kivételektől eltekintve) az állami anyakönyvekből vett kivonatokkal kell az illetőknek.

A plébános tudta nélkül az ő fárájában más papnak nem szabad sem prédikálni, sem misét mondani, sem egyéb szertartásos cselekvényeket végezni, s a híveknek sem szabad oly egyházi cselekvények véghezvitele végett, melyekre nézve saját plébánosukhoz vannak utalva (keresztelés, esketés, házasságkötés) más paphoz fordulniok. A plébános illetékességét, más szóval a híveknek bizonyos fárához tartozóságát ottlakásuk, vagy már egyszerű ott-tartózkodásuk állapítja meg.

Nagyobb kiterjedésű plébániák mellé, a lelkipásztori teendők pontos ellátása szempontjából a tridentinai zsinat rendelete szerint segédeket kell alkalmazni. Hazánkban négyféle plébános-helyettesek vannak, u. m.: 1. valamely zárdába bekebelezett plébániában a lelkipásztorkodással megbízott szerzetesek, kiket a szerzetfőnök nevez ki, a püspök pedig megerősít, 2. a kegyúr kijelölése folytán a püspök által kinevezett, de még be nem iktatott plébánosok, 3. megüresedett plébániákba az új plébános kineveztetéséig rendelt, vagy a távollévő plébánost helyettesítő lelkészek (az 1—3. alattiak bármikor elmozdíthatók), 4. a testi törődöttsége miatt fungálni nem képes plébános mellé a püspök által odarendelt lelkészek (ezeknek hivatáskörét a különös püspöki utasítás tartalma határozza meg.)

Ezekon kívül vannak hazánkban háromféle segédlelkészek, u. m.: 1. helybeli káplánok, a rendes plébánosok jogaival és kötelességeivel, de nem a teljes plébánosi illetményvel, 2. a valamely fiókhegyházhöz kirendelt káplánok, kik ott a plébános nevében gyakorolják a lelkipásztori teendőket, de a plébánosi jövedelem a plébánost illeti, és 3. szoros értelemben

* Lásd ezekről a magyar közigazgatási jogot.

vett káplánok (kooperátorok), kik a gyóntatást kivéve, egészen a plébános utasítása szerint segítkeznek, a plébános mellé a püspök által adatnak és szabadon elmozdíthatók.

A hol kisebb imaházak és kápolnák vannak a plébánia területén, ott a koronkinti nyilvános istentiszteletet az alkalmazott káplán a plébános utasítása szerint végzi. Házi kápolnát pusztán imára mindenki tarthat, misemondásra azonban csak pápai engedéllyel. A fejedelmek udvari kápolnái különös előjogokat élveznek, az itt alkalmazott papok még a püspök joghatósága alól is ki vannak véve.

A püspöki hivatallal járó írásbeli teendőket a püspöki kuria vagy iroda végzi, melynek élén néhol irodaigazgató áll, ki egyszersmind levéltáros, többnyire azonban e tisztelet a püspöki titkár végzi, különben ezen egész ügy elrendezése a püspök belátására van bízva.

Azon szabály alól, hogy a plébános hatásköre fárájának minden hívére, a püspök joghatósága meggyéjének minden papjaira és egyházi intézeteire kiterjed, vannak kivételek (exemcziók), a mennyiben különös pápai kiváltságlevelek alapján a plébániai hatáskör alól ki vannak véve a zárdák és szerzetrendek, mely mentesség azután püspöki, pápai és tartományi zsinati kiváltság útján a püspök joghatósága alól is megadatott és abban nyilvánult, hogy jószágait magok kezelték és hivatalaikat szabad választás útján magok töltötték be. A 11. század óta a pápák számos szerzetrendet egészen kivettek a püspök hatósága alól s közvetlenül a római sz. szék hatósága alá helyezték, minek folytán ezek a kivett szerzetrendek intézeteik és templomaik fölött még a rendes egyházkormányzatot is magokhoz ragadták. Így keletkeztek praelaturák, melyek már semmiféle püspöki megyéhez sem tartoztak, sőt a saját területükön a püspökéhez hasonló hatalmat gyakoroltak. Ilyen praelátus nálunk a pannonhalmi főapát, kinek saját székesegyháza és területe van, mely fölött egészben véve a püspökéhez hasonló joghatóság illeti őt, a püspöki rendet feltételező ordinációkon és megszenteléseken kívül, minden egyéb püspöki funkciót teljesíthet (sőt egy 1855. évben nyert kiváltság alapján bérálhat is). Es vannak még nálunk kisebb praelátusok is, de a püspöki megyébe

bekebelezett területtel (a rendvezérfőnökök, tartományi főnökök, a tihanyi és dömölki apátok, a székesegyházak prépostjai, a valóságos apátok és prépostok), vagy a kiknek nincs ugyan külön területök, de bizonyos külön hatóságuk (a társas egyházak prépostjai, bizonyos káptalani méltóságok és a zárdafőnökök.) A tridenti zsinat kimondotta, hogy a püspök legalább mint pápai delegátus gyakorolhat joghatóságot az exemtusok fölött.

VI. Pius pápa megengedte Mária Teréziának, hogy a katonaság egyházi tekintetben a rendes püspöki joghatóság alól kivéttessék és külön apostoli tábori vikárius igazgatása alá helyeztessék. Jelenleg (az 1869. évi szabályzat értelmében) az egész osztrák-magyar monarkia 17 tábori lelkészkerületre van felosztva, mindegyik élén egy katonai plébánossal, s a szükséges számú tábori lelkészekkel és káplánokkal, felettök áll pedig a Bécsben rezideáló apostoli tábori vikárius (jelenleg Belopotoczky Kálmán, nagyvárad kanonok), a ki felszentelt püspök és püspöki jelvényekkel él ugyan, de a püspöki renddel járó funkciókat nem végzi, hanem az egész hadsereg fölött a püspöki joghatóságot gyakorolja; oldalán a tábori konzisztorium és 2 titkár. A katonai plébánosok a parancsnokságok székhelyein vannak, a tábori lelkészek pedig az illető katonai plébános felügyelete alatt az ennek kerületében lévő katonai kórházakban, egyéb hadintézetekben s az egyes garnizonokban végzik a lelkészi teendőket, míg a tábori káplánok az illető lelkészkerületben elhelyezett egyes hadesapatoknál hitküldérek gyanánt lelkészkednek és ott tartózkodnak, a hová a katonai parancsnokság által rendeltetnek. Az apostoli tábori vikáriust, a konzisztorium igazgatóját és első titkárát Ő Felsége, a többi tábori papságot a hadügyminiszter nevezi ki. Mozgósítás idején és ennek tartamára a katonai plébánosok közül egy külön tábori főpap (Feldsuperior) rendeltetik, ki a mozgósított hadsereghez beosztott összes katolikus egyének fölött az egyházi joghatóságot gyakorolja s a hadtest, hadosztály és kórházi lelkészek fölött felügyel s az apostoli vikáriushoz olyan viszonyban áll, mint békében a katonai plébánosok. Háború idején azonfölül minden hadosztály külön 1—1 tábori káplánt s minden tábori kórház 1—1 tábori lelkészt kap, kik mindnyájan a

tábori főpap alatt állanak és szükség esetén a tartalékos tábori papok (védköteles papok) sorából vétetnek, a háború befejeztével pedig visszabocsátatnak. Egyházi szempontból kiemelendő, hogy az apostoli tábori vikárius a római penitenciáriától mind a hittanítás, mind a gyóntatásra nézve 7 évről 7 évre szóló engedélyt nyer, melynek alapján teljes bünteloldozási és igen széleskörű felmentési joggal bír; valamennyi tábori pap pedig igen széles bünteloldozási joggal van felruházva, hajnalban, délután 2-szer egy napon, szabad ég alatt, elszállítható s ereklyekö nélküli oltárnál misézhet, az egyházi edényeket és készülvényeket, a mennyiben az olajjal való kenetés nem szükséges, megszentelheti, a katonai hatóság alá tartozók házasságát megáldja és nem tartozik épen közönséges papi ruhát viselni.

Több egyházmegye u. n. egyházi tartományt alkot, melynek élén az érsek áll, kinek jogai a következők: 1. az alája rendelt u. n. suffragán püspököket minden harmadik évben tartományi zsinatra egybehívhatja, felettük felügyeletet gyakorol, a megyéikben tapasztalt rendetlenségeket megszüntetheti, mulasztásaik esetén átháramlás czímén a megüresedett egyházi javadalmakat adományozza és a káptalani helyettest kinevezi, 2. ítéleteiket felebbezés esetén fölülvizsgálja, 3. az exemt szerzeteseket prédikálási kötelességükre szoríthatja, 4. suffragáneusaitól hűségi esküt kívánhat; tiszteletbeli jogai, hogy tartományának határain belül egyenes keresztet vitethet maga előtt és hogy meghatározott napokon, a midőn pontifikál, érseki palástot (palliumot) viselhet. Ez a palást az érseki hatóság jelvénye s áll, egy a vállakat nyaklánczként félkörben körülfutó fehér gyapjúszalagból, melybe 6 fekete kereszt van belehimezve. A gyapju különösen kiválasztott és sz. Agnes napján (jan. 21.) egyházi szertartással előkészített két fehér báránnytól vétetik s római apácák által bizonyos számú palliummá szövetik, melyek azután egy ideig a lateráni templom oltárán (sz. Péter teste fölött) lerakva maradnak, majd egy másik oltárán megáldatnak, ugyanitt még egy éjjelen át hagyatnak, mire az adományozásig zárt szekrényben tartatnak. A palliumért a kinevezett érseknek 3 hónap alatt sürgetősen, sürgetősebben és legsürgetősebben kell esedeznie, mert míg ezt meg

nem kapja, sem az érseki joghatóságot nem gyakorolhatja, sem nem pontifikálhat, de még csak a püspöki címet sem használhatja. A pallium átadása ünnepélyes szertartás közben történik, az egyszer átvett pallium pedig az illető érsek személyéhez van kötve s vele együtt eltemetetik, azonfölül csak egy érseki tartomány számára adatik, úgy hogy netaláni áthelyeztetése esetén az érseknek új palliumot kell kérnie. A pápa is érsek a Róma-vidéki egyházi tartományban, s ő a palliumot mindig és mindenütt viseli. Hazánkban 5 érsekség van, u. m. az esztergomi, az egri, a kalocsai, a zágrábi és a gyulafehérvári (gör. kath.).

A pápa és a bibornokok után az egyházi hierarkiában a patriárkák következnek, a melyen 5 volt (a római, alexandriai, antiochiai, konstantinápolyi és jeruzsálemi), de midőn a 4 keleti a nyugati egyháztól elszakadt, csak a római patriárka maradt meg, kinek tisztségét, mint a nyugat patriárkáét, a római pápa viseli. A régi viszony emlékére Rómában 4 címzetes patriárka neveztetett ki, e században pedig XII. Leo pápa Alexandriában, IX. Pius pápa Jeruzsálemben állított fel ismét egy-egy patriárkaságot.

Egy fokkal alantabb állottak keleten az exarkák, nyugaton a primások, kik felügyeleti joggal bírtak az alattuk álló érsekek fölött, de ma e méltóság merő címzé vált, kivévén a magyar primást,* ki még jelenleg is valódi primási jogokat gyakorol, névszerint nemzeti zsinatot egybehívhat, melyen minden magyarországi főpap megjelenni köteles, a püspöki ítéletek elleni felebbezéseket elfogadhat (csak a kalocsai érsektől megy a felebbezés egyenesen Rómába), mint apostoli született követ minden püspöki megyét (a kivett pannonhalmi főapátét is, valamint a zárdákat és szerzetházakat) meglátogathat s ez alkalommal maga előtt az apostoli kettős keresztet vitetheti.** A pápa Olaszország primása.

Zsinatok. Az egyház sem zárkózott el amaz igazság elől, hogy közügyek fölötti közös tanácskozás érettebb megfontolást, szorosabb egyetértést ered-

* Első magyar primás volt az 1279. évben az esztergomi érsekségre meghívott nagyváradai püspök Ladomér.

** Politikai jogait lásd a magyar közjogban.

ményez, következőleg a hozandó határozatoknak is nagyobb tekintélyt kölcsönöz. E célra szolgálnak a zsinatok, melyek négyfélék:

Közsszinatok, melyeken a klerus legfőbb tagjai a pápa egybehívására vagy utólagos jóváhagyása mellett s az ő személyes vagy legátusa elnöklete alatt egyházi ügyek és hitkérdések fölött való közös tanácskozás és határozathozatal végett egybegyülekeznek. A pápa meghívását minden püspökhöz és a püspökihez hasonló joghatósággal bíró praelátushoz intézi, kik tartoznak is megjelenni és döntő szavazattal birnak, de a közssinat érvénye azért nem függ valamennyiök megjelenésétől. Ezeken kívül meghívhatók más klerikusok és laikusok is, kik azonban csak tanácskozó szavazattal birnak. A szavazás fej szerint (Tetszik, Nemtetszik) történik, az elmaradt püspökök szavazata nem számít. Egyházjogi és fegyelmi kérdésekben a szótöbbség határoz, hit- és erkölestani kérdésekben erkölcsi egyetértés kívántatik (egyes eltérő szavazatok nem jönnek tekintetbe), egyébiránt közssinaton kívül a pápa maga is dönthet, mert midőn a sz. Péter tanszékéről (a katedráról) nyilatkozik, csalhatatlan. A zsinati határozatok csak a pápa szentesítése folytán válnak kötelező erejüekké, kihirdetésök is a pápát illeti.

Nemzeti zsinatok, melyeken egy ország összes püspökei egyházi ügyek fölött való tanácskozás és határozathozatal végett egybegyülekeznek. Hazánkban a primás bir avval a joggal, hogy nemzeti zsinatot egybehívhasson.

Tartományi zsinatok, melyeken az egyházi tartománynak klerusa az érsek elnöklete alatt egyházi ügyek fölött való tanácskozás és határozathozatal végett egybegyülekezik. A tridenti zsinat rendelete szerint minden 3. évben volna tartandó. Döntő szavazattal csak a püspökök és a püspökihez hasonló joghatósággal bíró praelátusok birnak, ellenben a felszentelt püspököknek, a káptalanok képviselőinek, szerzet- és rendfőnököknek s másoknak csak véleményező voksuk van. Egyszerű szótöbbség határoz, a kisebbség, habár maga az érsek is közte lenne, tartozik a hozott határozatot aláírni.

Megyei zsinatok, melyeket a püspök v. közhelyettese, vagy széküresedés esetén a káptalani helyettes az összes megyebeli klerussal tart. Döntő szavazata

egyedül a püspöknek van. Ide tartozik a lelkészjelöltek megvizsgálására szükséges u. n. zsinati vizsgálók kirendelése, de mert nálunk megyei zsinatok rendszeren nem tartatnak (a tridenti zsinat rendelete szerint évenként kellene tartani), egyszerűen a püspök nevezi ki őket az u. n. 3 évi felhatalmazás alapján. Az esperesi gyűlésekről már fentebb volt szó.

Az egyház igazgatása. Itt is kell az egyháznak hármias hatalmára, t. i. a kegyosztói, tanítói és kormányzói hatalmára figyelni. A kegyosztói igazgatás vonatkozik a Krisztus által elrendelt titokteljes szent cselekvények kezelésére, melyek által a bennök méltóan résztvevők rendkívüli isteni malasztot nyernek. A szent cselekvényeket végző pap azonban csak eszköz, az Isten közvetlenül és természetfölötti módon hat az emberekre, ugyanazért még az arra érdemetlen pap által is, de kellően végzett szent cselekvény érvényes marad. Az egyház fegyelme szerint a szent cselekvények részint olyanok, melyeket a püspök egyszer s mindenkorra a plébánosra bíz, részint olyanok, melyek a püspöknek vannak ugyan fentartva, de megbízáskép áldozárok által is végezhetők (pl. temetők megáldása, új templomok alapkövének letétele), részint végre olyanok, melyeket csak a püspök végezhet (pap-püspökszentelés, bér-málás, szent krizma készítése, egyházak, oltárok felszentelése, királyok felkenése, apátok, apátnők megáldása.) A tanítói igazgatás vonatkozik a szent tanéptartására és terjesztésére, valamint tévtanok távoltartására. Krisztus tanától eltérő új tanokat sem a pápa, sem a püspöki kar, sem a közzsínatok nem taníthatnak, s ez az oka annak, hogy a közzsínatok hitelvi kijelentéseinek kötelező ereje nem függ azoknak formaszerinti kihirdetésétől, hanem lelkiismeretben minden hívőt azonnal köteleznek, mihelyt azokról kétségtelen módon értesültek. A hitterjesztés eszközei pedig a prédikálás, katekizálás (a plébánosok legfőbb teendője) s a missiók. A tévtanok távoltartására szolgálnak pedig a hitvallási formulák (symbolumok), a káték (a római kátét V. Pius pápa adta ki 1566-ban), a tévallítmányok nyilvános kárhoztatása (rendszeren pápai encziklikák által), a vallás- és erkölcsrontó könyvek és iratok olvasásának eltiltása (index), vallásos művek olvasásának ajánlása, a szent írás hiteles fordításának kiadása (püspökök dolga),

a püspökök s lelkészek által beiktatásuk előtt leteendő hitvallás és hivatali eskü arra, hogy egyházellenes tanokat nem fognak terjeszteni. A kormányzói igazgatás magában foglalja a törvényhozást, a felügyeletet, a joghatóságot peres és büntető ügyekben, az egyházi hivatalok ellátását.

Saját ügyeiben az egyházat az államtól független törvényhozás joga illeti. Ennek közegei: 1. a felsőbb és általános egyházfegyelem dolgában a közszinaton hiányában a pápa, 2. a helybeli egyházfegyelem tekintetében a püspökök, kik azonban semmi olyast nem rendelhetnek el, a mi a közönséges egyház szellemével, annak jogaival és rendeleteivel ellenkezik, úgy hogy az ő törvényhozói joguk csak a közönséges egyházi jog támogatására, fogatosítására és pótlására szolgálhat, 3. az autonómiával bíró egyházi testületek saját belügyeikre nézve, de a hozandó statutumok sem a közönséges joggal, sem az egyházi felsőbbség jogaival, sem szerzett jogokkal nem ellenkezhetnek. A közönséges jog szabályai alól valakinek adott kivétel privilegiumnak neveztetik, mely külön jogot teremt, holott a csupán egyes esetekben a törvény kötelező ereje alól adott felmentés (diszpenzáció) csakis alanyi jogot hoz létre a kedvezményezettre nézve. A közönséges egyházi fegyelmet érintő törvény alól csak a pápa adhat felmentést, ellenben a püspökök csak a megyei statutumok alól menthetnek fel, a közönséges egyházi fegyelem alól csak a pápai felhatalmazás alapján, a minő a tridenti zsinat rendelete értelmében bizonyos nemű ügyekre és bizonyos időre (a magyarországi püspököknek 5 évenként) szokott adatni. A felmentés vagy csupán a lelkiismeretre nézve adatik, vagy külső joghatálylyal; jogilag csak az utóbbi döntő, ugyanazért bizonyos formában írásba foglalva állítatik ki, míg a csupán a lelkiismeretre vonatkozó élő szóval is megadható. Bármely felmentés azonban csak érett megfontolás alapján, igazságos okból és ingyen adandó. Minthogy a pápa fölött álló felsőbb hatóság nincs, gyóntató atyja által szokta magát a pápa felmentetni.

Az egyházi fegyelem szoros megtartásának ellenőrzésére szolgál a felügyelet, mely a püspököket, az érsekeket és a pápát illeti.

A megye fölött való felügyelet gyakorlása

szempontjából a püspökök régtől fogva szokták megyéjüket meglátogatni s ezen alkalommal minden egyes községben bizonyos számú hitelt érdemlő férfiak (u. n. zsinati tanúk) adtak a püspököknek kérdéseire felvilágosítást a netalán előfordult vétésegekről. A tridenti zsinat sürgősen ajánlotta a megyék és esperesi kerületek szorgalmas látogatását. A mai jog szerint kétféle látogatások szokásosak: a püspökök és az esperesek részéről. Minden püspök köteles megyéjét évenként, vagy legalább minden második évben személyesen meglátogatni, s ha ő maga akadályozva van, közhelyettese (24. l.), vagy más erre alkalmas egyén által meglátogattatni. A látogatás kiterjed minden az ő joghatósága alatt álló személyre és intézetre, továbbá pápai megbízás-kép az exemt egyházakra a hozzá nem tartozó személyek fölött való lelkipásztorkodás tekintetében, azután a kegyes alapítványokra és intézetekre, a zárdákra és a nőszervezetekre a zárlat megtartása tekintetében. A látogatás célja, hogy a püspök megyéje állapotáról minden irányban kellő tájékozást szerezzen és a netán szükséges intézkedéseket haladéktalanul megtehesse. Az egyházak, iskolák, javadalmak, anyakönyvek megvizsgálását az esperesek végzik, kik erről szóló jelentéseket a kitűzött időben a püspöknek beküldeni tartoznak. A megyelátogatás alkalmával a püspök illő ellátást (prokurációt) van jogosítva követelni.

Az érsek (metropolita) régentén szintén meglátogatta a tartományát képező püspöki megyéket, a mai jog szerint köteles a suffragáneus püspökök rezidenciális kötelességeinek pontos teljesítése fölött őrködni és arról gondoskodni, hogy a tridenti zsinat határozmányai értelmében papnöveldek felállíttassanak és kellőkép kormányoztassanak, de a tartomány látogatására csak akkor van joga, ha előbb a saját megyéjét teljesen meglátogatta és ha a tartományi zsinat abba beleegyezett.

A pápa az egész kath. egyház fölött gyakorolja a felügyeletet, még pedig ez időszerint a püspököktől bekívánt jelentések útján (hajdan a primások és követek által gyakorolta). Minden megyés püspök köteles bizonyos időközökben (a magyar püspökök négy évenként) Rómában vagy személyesen, vagy alkalmas kiküldött által megyéje állapotáról jelentést

tenni (egyházi tilozat s hivatalától, valamint javadalmától való felfüggesztés terhe alatt). Ezt nevezik az apostolok küszöbei meglátogatásának, vagy római zarándoklatnak. De szokottabbak az írásbeli jelentések, melyeket időről időre a tridenti zsinat végmenyeinek magyarázatával megbízott bibornoki kongregációnak beküldenek s melyek által egyúttal a különféle felhatalmazások megadását vagy megújítását kérik. Azonkívül persze a pápa az egyház bármely tagjával is szabadon érintkezhetik és ez úton is az egyház állapotáról magának felvilágosítást szerezhet.

Tisztán vallási és egyházi ügyekben az egyháznak meg van a saját joghatósága, melynek alapján a felmerülő kérdéseket saját bíróságai által saját törvényei szerint eldöntetheti és ítéleteit egyházi kényszereszközökkel foganatosíttathatja. De már a római birodalomban a keresztények merő világi ügyeiket is vitték a püspökök elé (u. n. püspöki audiencia), a kikben jobban bíztak, mint a pogány világi bírákban, Justinianus a püspöki joghatóságot a laikusokra nézve a kölcsönös beleegyezés eseteire szorította, ellenben a klerikusok egymás közötti, úgy szintén a klerikusok és laikusok közötti perlekedéseket az egyházi felsőbbség elé utasította, a tulajdonképi egyházi ügyeket pedig feltétlenül az egyházi bíróságoknak tartotta fen. A középkorban a tisztán egyházi ügyeken kívül sok mindenféle egyéb ügyek is tartoztak az egyházi bíróságok elé, névszerint hazánkban a sz. székek nemcsak szorosan vett egyházi és házassági ügyekben, hanem azonfölül a hitszegés és hamis eskű tényálladéka, a végrendeletek külkellékei tekintetében való érvényessége fölött is ítélték. Az 1868. évi 54. t.-cz. a sz. székek illetékességét a házassági perekre szorította és csak a mennyiben a házassági kötelék érvényességét, az ideiglenes elválást vagy végképi felbontást érintik, míg minden egyéb a házassági viszonyból származó peres kérdéseket névszerint a születés törvényességének kérdését, a perlekedő házastársak között a gyermekek tartása s az elválásból következő vagyoni igények iránti kereseteket (melyekben odáig szintén a sz. székek ítélték) az illetékes polgári törvényszékekhez utasította, a hamis eskű s a végrendeletek érvénye fölött is most a kir. bíróságok ítélnék. Az 1894. évi 31. t.-cz. pedig a házassági ügyekben való bíraskodást is a kir. bíróságok hatás-

körébe utasította, de a sz. székek különben sem ítélnének s nem is ítélnének az egyház által nem helyeselt, hanem csak kénytelenségből túrt, polgári házasság pereiben. Azonban nemcsak az imént idézett t.-cz. mondja, hogy e törvény a házasságkötésre vonatkozó vallási kötelességeket érintetlenül hagyja, hanem a dolog természetében is fekszik, hogy tisztán egyházjogi szempontból az egyház ezentúl sem mondhat le a maga joghatóságáról házassági ügyekben s azt a kath. híveknek, ha az egyház kebeléből ki lépni nem akarnak, vallási tekintetben magokra nézve érvényesnek kell tekinteniök.

Az egyház birói hatalma vagy peres, vagy büntető ügyekre vonatkozik ahhoz képest, a mint az egyház tagjai között egyházi jogaik fölött peres kérdések megvizsgálásáról és eldöntéséről, vagy az egyház tagjai által az egyházfegyelem ellen elkövetett vétségek megvizsgálásáról és megfenyítéséről van szó.

A rendes (t. i. az illető hivatallal járó) joghatóság illeti a pápát, az érsekeket, a püspököket s a püspökihez hasonló joghatósággal bíró prelatusokat (házánkban a pannonhalmi főapátot), a bibornokokat (ezímegyházukban), a rendfőnököket, a káptalani vikáriust (midőn a püspöki szék üresedésben van.) Minden más joghatóság rendkívüli, s ez lehet ismét vagy helyettes, ha a rendes bíró nevében gyakoroltatik, vagy kirendelt, ha önállóan átruházott jog gyanánt gyakoroltatik, az előbbivel bírnak a püspöki közhelyettes, az utóbbival a püspökök és prelatusok felebbezett ügyekben, mint az apostoli sz. szék kirendelt bírái.

Házánkban azelőtt minden per a püspöktől az érsekhez, innen a primáshoz, ettől közvetlenül a pápához ment. Jelenleg: 1. az esztergomi sz. széktől a nagyváradéhoz, innen egy külön kirendelt sz. székhez, 2. az egri sz. széktől az esztergomihoz, innen a kalocsai ér. sz. székhez, 3. a kalocsai sz. széktől a zágrábihoz, innen az egri sz. székhez, 4. a zágrábi sz. széktől a kalocsai ér. sz. székhez, innen a pécsi püspöki sz. székhez, 5. a pannonhalmi sz. széktől a győri püspöki, innen az esztergomi ér. sz. székhez. A hol negyedik folyamodásnak is helye van, pl. házasságköteléki és szerzetesi fogadalom érvénytelenítő perekben, az ügy utolsó folyamodásban mindig

Rómába megy, a honnan minden egyes esetben külön hazai bíróság kirendeltetik.

A kánonjogi perrendtartás, mely szerint hazai sz. székeink is eljárnak, vagy sommás vagy rendes pereljárást ismer. Amazt kevesebb formalitás, rövidebb határidők, egyszerű bizonyítás és gyorsabb perfolyam jellemzik, alkalmazásba jön pedig választási, javadalmi s kevésbé fontos ügyekben; a rendesnél minden előirt formalitás szorosan megtartandó, de mindkét eljárás írásbeli.

Rendes vagy rendkívüli bírón kívül választott bíró is eljárhat, még ha semmiféle egyházi joghatósággal nem bírna is, de csak oly ügyekben, melyek fölött a perlekedők szabadon egyezkedhetnek, de sem házassági, sem büntető, sem rendkíváltsági ügyek elébe nem vihetők.

Személyes felperességgel szabályszerint mindenki bír, de 14 éven alóliak csak gyámjuk, szerzetesek csak főnökük engedelmével, a kiközösítettek pedig csak akkor léphetnek fel mint felperesek, ha a saját kiközösítésük vagy házasságuk ügyében kívánnak fellépni. A felperes mindig köteles alperes illetékes bíróságát követni és az alperes tagadásával szemben a maga igényét bebizonyítani, különben alperes egyszerűen felmentetik.

Alperes bárki lehet, még kiközösített egyén is. Reá nézve illetékes azon helynek a püspöke, a hol lakik, vagy esetleg tartózkodik, vagy a hová különös privilégiumnál fogva való, vagy a hol valamely vétséget követett el. Kétség esetében neki kell kedvezni, de ez a szabály nem áll a házassági köteléki perben.

Minden egyházi bíróságnál előfordul a szerzetesi fogadalom és a házassági kötelék védője, egy jegyző, egy ügyész s a szükséghez képest szakértők (orvos, sebész, bába), kik minden egyes esetben külön fölskettetnek.

A felek oldalán szerepelhetnek meghatalmazottak és ügyvédek; 25 éven alóliak, szerzetesek, kiközösítettek a sz. székek előtt nem ügyvédkedhetnek.

A per előadható ugyan élőszóval, de rendszerint keresetlevél benyújtásával indittatik meg, melynek világosan magában kell foglalnia, hogy ki, kitől, mi jogon, mit kér, ki előtt, mikor és hol? Néha mindjárt a bizonyítás is kapcsoltatik egybe a keresettel, név-

szerint akkor, midőn a felperes attól tart, hogy a halasztás által el talál esni bizonyítási eszközeitől.

A bíróság a keresetlevél másodlatának kézbesítése mellett alperest megidézi, hogy 15 nap alatt megjelenjen (ha ugyanazon megyében lakik, 30 nap alatt, ha a szomszéd megyében, 45 nap alatt, ha a harmadik megyében, 60 nap alatt, ha még messzebb lakik.) A megtörtént idézésről az azt teljesítő sz. széki jegyző vagy felesketett irnok a sz. székhez bizonyítványt ad be. Az idézés: 1. megállapítja az eljáró sz. szék illetékességét, még ha alperes máshová költöznék is, 2. megszakítja az elvülést, 3. lehetlenné teszi a per tárgyának elidegenítését alperes által, 4. roszhiszeművé változtatja alperest dologi, késedelmezővé személyes igényeknél.

Ha alperes meg nem jelen, felperes kérelmére másod- és harmadszor is megidézik őt (házassági ügyekben karhatalommal is elővezetik), s ha ez sem használ, felperes egyoldaluan felveheti a pert, alperes pedig makacsságból elmarasztaltathatik (de még ezután is intéztetik hozzá az u. n. fölösleges kánoni fölshólítás, hogy a következmény terhe alatt 15 napon belül megjelenjék). Ha felperes marad el, alperes veheti fel a pert, s a maga felmentését és költségeinek megtérítését követelheti. A keresetbe való érdemleges belebocsátkozás perelvállalásnak neveztetik, melynek hatásai: 1. hogy a külömben illetéktelen bíró is illetekessé válik, 2. hogy a kereset az örökösökre is átszáll, 3. hogy alperes nem hozhat fel többé perhalasztó kifogásokat. Egyébiránt alperes perszüntető, vagy perhalasztó kifogásokkal (az utóbbiakkal az imént mondottak szerint csak a perelvállalás előtt) védheti magát és nemcsak felperes elutasítását, hanem elmarasztalását is kérheti, de az utóbbit csak általa indítandó visszkereset alapján, melyben ő lesz a felperes s a mostani felperes alperes, mert szabály: hogy a felperes el nem marasztalható.

A bíró csak a felek szóváltásai (ellenbeszéd, válasz, viszonzválasz stb.) és bizonyításai alapján hozza meg a felmentő vagy elmarasztaló végítéletet (melytől meg kell külömböztetni a közbenszólo végzést.) Bizonyítani a perben csak olyan állításokat kell, melyeknek valóságáról a bíró nincsen jogilag meggyőződve; egészen fölösleges a bizonyítás az

ellenfél által beismert tények, a köztudomásos és a jogilag vélelmezett tényeknél, bizonyítási eszközök: a tanúk, bírói szemle, szakértők véleménye, okiratok, eskü.

Az ítélet érvényéhez megkívántatik: 1. hogy az illetékes bíró kellő számú ülnökök jelenlétében hozza, 2. hogy világos és föltétlen legyen és a felek előadásain, valamint a fennálló törvényeken alapuljon, 3. hogy az előszabott formalitások és szertartások szoros megtartásával, névszerint a bíróság, a felek s két tanu jelenlétében égő gyertyák közöttálló feszület előtt ünnepélyesen felolvastassék.

A jogérvényes ítélet hatása abban áll, hogy: 1. ugyanazon bíró sem vissza nem vonhatja, sem meg nem másíthatja (kivévn, ha a legfelsőbb bíró hozzá visszautasítja), 2. hogy a mennyiben mindkét fél abba belenyugszik, a pernek véget vet, az ügy tehát u. n. ítélt dologgá válik.

A perorvoslatok vagy ítélethárítók, minők az elmellőző parancs, a perletétel, a perszömásítás és a peralku, vagy ítéletsemmisítők, minők a felebbezés, a semmiségi panasz, az előbbi állapotba való visszahelyezés (e kettő hazai sz. székeink előtt ismeretlenek) és a perujítás.

A jogerőre emelkedett ítélet, ha az elmarasztalt fél önként nem enged, a győztes fél kérelmére kényszer útján foganatosítatik (végrehajtatik). Azelőtt a világi bíróságok hajtották végre a sz. székek ítéleteit; ez most bajosan történhetik.

Büntető hatalmát az egyház mindjárt kezdettől (már az apostolok idejében) gyakorolta, a középkorban az egyházat az állam is támogatta, ujabban az állam a vallásháborítást szintén megbünteti, de az egyháztól sem lehet elvitatni ama jogot, hogy a vallás, a közérkölség s az egyházfegyelem elleni büntetteket egyházi büntetésekkel ne sujthassa. Az államnak az egyházfegyelem kezelésébe való beleavatkozása azért, mert az egyház függetlenségét sérti, teljesen indokolatlan, viszont azonban az egyház nem tiltakozhatik az ellen, ha a klerusnak merő polgári természetű büntettei a világi bíróságok által büntettetnek, de a klerikusok világi bíróságok által történt elítéltetésének egyházjogi következményeit ismét csak az egyház van hivatva meghatározni.

Az egyházi büntetések vagy közösek, azaz

mind a klerikusok, mind a laikusok, vagy különösek, azaz csupán a klerikusokra alkalmazhatók. Közösek: 1. az egyházi vezeklések, 2. pénzbírságok, 3. a közös isteni tisztelet bizonyos részeiből való kizárás, u. n. kisebb kiközösítés (hajdan négy fok: siralom, hallgatás, leborulás, együttállás), 4. a nagyobb kiközösítés, melynek következményei, hogy a kiközösített egyén az egyház közkönyörgéseiben nem részesül, a szent-ségeket fel nem veheti, a sz. misében jelen nem lehet, egyházilag el nem temethető, egyházi javadalmakat nem nyerhet, netaláni joghatóságát elveszti, a hivek által kerülendő, 5. az egyháztilozat, melynél fogva az egyházi cselekvények véghezvitele bizonyos személytől vagy bizonyos helyen eltiltatik. Csak a papokra alkalmazható különös büntetések: 1. a felfüggesztés, 2. fegyelmi büntetések (elkülönböztet helyre utasítás, böjtölés, bezárás), 3. az egyházi hivataltól megfosztás, 4. a papi rendből kivetkőztetés (igen súlyos egyházi büntett miatt), 5. kolostorba vagy börtönbe zárás. 6. a világi hatalomnak kiszolgáltatás, midőn az egyház előbb még a bűnös életéért könyörög. Az egyházi büntetések vagy pusztá fenyegetések, ha csupán a bűnös javítása a céljuk, vagy megtorló büntetések, ha általok igazságos elégtétel szolgáltatandó. Némelyek a bűnöst csak bírói ítélet folytán, mások nyomban a büntett elkövetése után érik. A büntetések elenyésznek a kiszabott idő lejártával, megkegyelmezés vagy feloldozás által.

Az egyházi büntettek részint külső joghatálylyal, részint csak titokban a (gyóntató székben) büntetnek. Az előbbiekhöz számíttatnak a hithagyás, az eretnekség s a hitszakadás, az utóbbi kathégoriához a simonia v. szentségárulás, de csak a mig végre nem hajtatik.

A hithagyás a keresztény hittől való elpártolás, büntetése nagyobb kiközösítés, papoknál azonfölül javadalmaik elvesztése, szabálytalanság, a papi rendből való kivetkőztetés. A kiközösítés alól csak a pápa oldozhat fel. A kath. vallástól más keresztény vallásra áttérni nem hithagyás a szó szoros értelmében.

Az eretnekség a kath. egyház által tanított valamely hit- vagy erkölestani tétel konok tagadása, vagy a kath. egyház által kárhoztatott vala-

mely tételhez való állhatatos ragaszkodás. Büntetése ugyanaz.

A hitszakadás a kath. egyház egységétől való elpártolás, mely rendesen eretnekséggel jár, a melylyel a hitszakadár eljárását igazolja. Büntetése ugyanaz.

A szentségárulás egyházi, lelki javak-, javadalmak- vagy jogoknak világi (földi) haszonért való áruba bocsátása. Ezen büntett nemcsak az alku teljesítése, hanem már létrejövetele, sőt pusztta tervbevétele által létesül. Az ár állhat pénzbeli vagy pénzértékű ajándékban, szószólásért való kegyhajhászatban, nem tartozó szolgáltatásokra való köteleztetésben. A szentségárulás büntettét elköveti: 1. a ki anyagi haszonért prédikálásra, fölszentelésre, bármely szentség felvételére vagy kiszolgáltatására vállalkozik (az önként felajánlott misedijakat szabad elfogadni, de önhaszonlesésből azokra előlegesen alkudni nem szabad), 2. ki bármely sz. cselekmény (áldások, temetések) teljesítésére anyagi haszonért akár magát lekötelezné, akár mást lekötne (a stola s a hivek önkéntes felajánlásai nem esnek ezen szempont alá), 3. ki egyházi javadalom adományozásánál, a kijelölésnél, a választásnál, a megerősítésnél, a lemondások elfogadásánál, a zsinati vizsgálatnál, vagy az arról kiállítandó bizonyítvány kiszolgáltatásánál, a javadalomról való lemondásnál ajándékot ad vagy elfogad, úgy nemkülönben az, a ki, hogy valamely javadalomhoz könnyebben hozzájuthasson, az alapító levélben nem foglalt terheket vállal, vagy a jövedelem egy részéről, vagy bizonyos jogokról lemond, és a ki a püspök beleegyezése nélkül javadalmat cserél vagy úgy egyezkedik, hogy a ki most a javadalmat nyeri, ezt bizonyos idő múlva ő neki, vagy másnak átengedni köteles legyen; 4. ki őt illető egyházi jogokról anyagi haszonért lemond, joghatósági cselekvényt, feloldozást, felmentést jutalom kikötése mellett teljesít, a kegyuraságot, temető helyeket, kápolnákat, templomokat, felszentelt oltárokat, kelyheket, sz. edényeket, ereklyéket és készülvényeket áruba bocsátja; 5. ki szerzetrendbe lépésért pénzt vagy más ajándékot ad vagy elfogad, (szegény kolostor részére önként felajánlott ajándékot s a noviczius tartására adott járulékot szabad elfogadni). Mig a szentségárulást valaki csupán elméjében forgatja, tisztán a lelkiismereti bírás-

kodásra hagyatik, de mihelyt alkuba foglaltatik vagy teljesítettik, súlyos büntetéssel sujtatik : szentségáruló módon történt ordináció esetében az ordináló egész életére felfüggesztetik további ordinálásoktól, eltiltatik az egyházba való belépéstől s az általa ordinált egyénnel együtt kiközösítés alá esik, mely alól csak a pápa oldozhat fel; szentségáruló módon való hivataladományozásnál szintén mindkét fél kiközösítés alá esik, mely alól azonban, ha titokban maradt, a püspök is feloldozhat, de az egész cselekvény semmis és érvénytelen; szentségárulás mellett történt szerzetrendbelépés esetén mind a belépőt, mind a szerzet főnökét éri a kiközösítés, mely alól csak a pápa oldozhat fel; minden más esetben a büntetést a bíró mondja ki.

A mely büntetteket mind klerikusok, mind laikusok elkövethetnek, azokat közöseknek nevezik, de vannak olyanok is, melyeket csak papok követhetnek el. (Hivatásuk körüli súlyos mulasztások, tisztí és lelki hatalmukkal való visszaélések.) Legsúlyosabb büntett a papirendnek, vagy a szerzetnek elhagyása (apostasia), mely a felsőbb rendeknél becstelenséget, szabálytalanságot, sőt bezárást von maga után. (Mind-ezen következmények elől az illető persze kitérhet vallásváltoztatás által, mire az állami törvények neki feltétlen szabadságot engednek, de ha utóbb tettét megbánva, vissza akar térni az általa elhagyott egyház kebelébe, alá kell magát vetni az elégtételnek.)

A büntető joghatóságot (ugy a klerus mint a laikusok fölött) első folyamodásban a püspök, második folyamodásban az érsek, s az érsektől első folyamodásban eldöntött ügyekre nézve a pápa (ki azonban rendesen más püspököt vagy érseket szokott kirendelni), harmad folyamodásban a pápa gyakorolja. De a felebbezések ma csak a csekélyebb jelentőségű ügyekben szokásosak, mert minden súlyosabb esetben maga a pápa ítél. A papok polgárjogi és politikai vétségei fölött természetesen a világi bíróságok ítélnek.

Az egyházi büntető joghatóság gyakorlásának alapeszméje, hogy a bűnét beismerő és a miatt igazi bánatot tanúsító bűnös a reá kiszabandó büntetés által az Istennel kiengeszteltessék, ellenben a tagadó bűnös a bizonyítás következtében elkövetett bűnéért elégtételre szoríttassék, végre hogy a teljesen megátalkodott bűnös az egyház kebeléből kirekesztessék.

A III. Inceze pápa által szabályozott bűnvádi eljárás vagy vád, vagy nyomozó, vagy feljelentő. A hajdan divatozott, de az egyház által mindig rosszállott istenitéleteket (ordaliákat) III. Inceze pápa (1216.) eltiltotta, szintúgy kimentek a divatból a 14. század óta az eskütársakkal való bizonyítás, s a 16. század óta a tisztító eskü.

Az egyházi bűnvádi eljárás ma alig vétetik foganatba; laikusok ellen csak sürgős, közbotrányt okozott esetekben lép fel az egyház, midőn tulajdonképi eljárás nem is szükséges; papok ellen pedig csak hivatali és rendi vétségek miatt, de itt is rendszeresen hivatalból s a legegyszerűbb módon jár el csak azért, hogy a vétség megállapíttassék.

Titokban maradt vétségek miatt a püspökök a vétkes papokat minden birói eljárás nélkül, pusztán biróságon kívül szerzett erkölcsi meggyőződése alapján, a rendtől s a hivatal gyakorlásától, vagy a javatalomtól felfüggesztheti, mert a papok erkölcsi tisztaságára való tekintet minden jogi formalitáson fölüli áll.

Az egyházi hivatalokról. Egyházi hivatal annyi mint jog és kötelesség az ordináció útján nyert egyházi hatalomnak bizonyos viszonyokban állandó alkalmaztatásképen való gyakorlására. Minden egyházi hivatal tehát az egyház illetékes közegeitől nyert kiküldetésen alapszik. A hivatallal járó jogok összeségét a kánonisták felsőbbbségnek nevezik, melynek az alája rendelt egyének engedelmessege felel meg. A tisztii hatalom jogszerű birtokosai az egyházi előljárók, mindnyájan együttvéve az egyházi tisztii kart képezik. A hivatallal szabály szerint egybekötött jövedelmek után (ámbar nem szabad azokat földolognak tekinteni) az egyházi hivatalokat másképp javadalmaknak is nevezik. Nem tekinthető egyházi hivatalnak sem a bizonyos egyházi jövedelmek élvezésére való jog, ha avval semmi kötelezettség nem jár, sem bizonyos funkciókkal való átmeneti megbízás, sem egy pusztá misealapítvány élvezése.

Az egyházi hivatalok szokásos felosztásai: 1. lelkeszkedéssel járó, avval nem járó, 2. joghatósággal járó (püspökök, érsekek, patriárkák, pápa), avval nem járó (esperesek, püspöki közhelyettes, egyházi vagyon kezelői) 3. szerzetesek, világi papok által viselhetők.

Egyházi hivatalokat csak az egyház állíthat fel, ámde hazánkban az apostoli király alapítja a püspökségeket és a káptalanokat, persze a pápa beleegyezésével, míg a kisebb egyházi hivatalok felállítása a püspök dolga. Püspökségek csak nagyobb és népesebb városokban állíthatók fel, plébániák csak ott, a hol legalább 10 család együtt lakik.

Már létező egyházi hivatalokban változás állhat be: 1. felosztás (p. túlnépes plébániáknál), 2. egyesítés (csak fontos okokból s az esetleges kegyúr beleegyezésével), 3. bekebelezés (p. egyházi területbe, midőn a bekebelezett egyházi hivatal soha sem jöhet üresedésbe, míg az a terület fennáll), 4. elnyomás által.

Minden egyházi tisztviselő személyesen és állandóan ott köteles lakni, a hol hivatala van; a javadalmasok helybenlakási kötelezettségének felügyeletére VIII. Orbán pápa (1636) egy külön kongregációt alapított. 1. Püspökök és nagyobb prelátusok jövedelmük elvesztésének terhe alatt évenként legfeljebb két-három hónapig lehetnek távol székhelyükből, 2. törvényes okból (ilyen négy van: keresztény szeretet, sürgős kénytelenség, tartozó engedelmesség, az egyház kiváló haszna) huzamosabb időre kérhet a javadalmas a pápától, érsektől, tartománybeli legidősebb püspöktől engedélyt a távollétre, de ha ily törvényes ok nélkül hat hónapnál tovább távol van elveszti évi jövedelmének $\frac{1}{4}$ -ét az egyházvagyon és a helybeli szegények javára, további hat havi távollét után $\frac{1}{2}$ -ét, azontúl az érsek v. legidősebb püspök felfüggesztés terhe alatt az esetet a pápának három hónap alatt feljelenteni köteles, 3. kanonokok csak három hónapig lehetnek távol, különben az első esztendőben jövedelmök $\frac{1}{2}$ -ét, a második esztendőben egész jövedelmöket elvesztik s ellenök per indítatik, 4. plébánosok a püspök engedélye nélkül legfeljebb két-három napig lehetnek távol, engedélyével két hónapig is, de ezen túl fontos ok nélkül a püspök sem adhat engedélyt a távollétre.

Tiltva van több egyházi hivatal egy kézben összehalmozni (Bakács Tamás esztergomi érsek kezében 20-nál több egyházi javadalom volt összehalmozva), III. Inceze pápa azt határozta, hogy a másik hivatal elfogadásával az első nyomban megüresedettnek tekintendő; a tridenti zsinat pedig azt rendelte, hogy csak abban az esetben szabad valamely hivattal

egy másikat egyesíteni, ha az előbbinek jövedelmei a javadalmasnak rangszerű eltartására elégtelenek s ha a másik hivatal nem igényel helybenlakást. Teljesen összeférhetetlenek: püspökségek, méltóságok, személyes tiszteletek és lelkészettel járó javadalom, azután egy lelkésség s egy méltóság, valamint ugyanazon egyháznál levő s egyenlő kötelmekkel járó két javadalom; viszonylag összeférhetetlenek: két kanonokság vagy helybenlakáshoz kötött más javadalom, két lelkésség különböző egyházaknál; a különbség az, hogy a teljesen összeférhetetleneknél a másiknak elfogadása nyomban az elsőnek elvesztését vonja maga után, holott a viszonylag összeférhetetleneknél ez csak bírói ítélettel mondható ki.

Az egyházi hivatal betöltése 3 cselekvényből áll, u. m. az arra alkalmas személynek kijelöléséből, a hivatalnak reá való átruházásából s az illetőnek az egyházi hivatalba való beiktatásából. Általános kellékek: törvényes származás, törvényes kor, a megkívántató egyházi rend, kellő tudományos képzettség, lelkészeknél különösen a vidék nyelvének tudása s a jelöltnek közkedveltsége; hazai gyakorlatunk szerint azonfölül, hogy az illető honfiú legyen; nem szabad lemondás által megüresedett egyházi hivatalt a lemondó vagy a megyei püspök rokonainak vagy sógorainak adományozni. Rendesen mind a három cselekvény véghezvitele az egyházat illeti, de lehet, hogy a kijelölésnél a hitközségnek, a fejedelemnek, a kegyúrnak is van befolyása. Innen az egyházi hivatalok teljes és nem teljes, rendes és rendkívüli betöltése közötti különbség. A rendkívüli betöltésnek akkor van helye, midőn a megyei püspök mulasztása miatt az érsek, vagy a pápa lép közbe, hogy az illető hivatal túlsokáig üres ne maradjon. Általános szabályok: 1. hogy a betöltendő hivatalnak nem csak tényleg, hanem jogilag is megüresedettnek kell lennie (csupán kilátások nem képezhetik a betöltés tárgyát), 2. hogy a betöltésnek a törvényes idő alatt kell történnie (4.5.48. ll.), 3. az új javadalmasnak a szükséges kellékekkel kell birnia, 4. az adományozás csak ingyen (szentségárulástól menten), föltétlenül, csonkítatlanul, nyíltan, kényszer s félelem közbejövetele nélkül és állandóképen történhetik.

A püspökségek választás vagy kinevezés (p. hazánkban) útján töltenek be. A kánonjogi válasz-

tás szabályai a következők: 1. a választásnak a székesedéstől számítva három hónap alatt kell történnie, különben a betöltés joga a felsőbb hatóságra átháramlik, 2. szavazati joggal csak a valóságos kánokok bírnak, kik egyenkint meg is hivandók, mert különben bármelyik meg nem hívott a választást megtámadhatja, jogszerűen távollévők káptalani megbízott által gyakorolhatják választási jogukat, 3. a választást semmiség terhe alatt a megválasztandó iránti előleges tanácskozásnak kell megelőznie, 4. a titkos szavazatokat három szavazatszedő számítja össze s az eredmény tüstént kihirdetendő, 5. megválasztottnak az tekintetik, ki általános szavazattöbbséget nyert, szavazategyenlőség esetében a választás mindaddig ismételtetik, míg általános szavazattöbbséget el nem érnek; egy v. több szavazónak meg nem jelenése, vagy a gyűlésből való eltávoztása (ha mindjárt az elnök és köztük volna) nem hiúsítja meg a választást, míg csak a káptalan többsége bent marad; vagylagos v. föltételes szavazatok nem számítanak, szintúgy az üres szavazatlapok sem, ha ha pedig fölös számú szavazat adatott be, a választás mégis érvényben marad, ha a fölös számú szavazatok levonása után a választottnak még mindig általános szavazattöbbsége van, 6. a káptalan egy v. több tagjára is bízhatja a választást, vagy közfelkiáltással (mintegy isteni sugallatból) választhat, 7. a választók csak alkalmas jelöltre adhatják szavazatukat, kisebbszerű hiányok esetében csak kíváncsúlomkép kérhetik a pápát, hogy a püspöktől óhajtott egyént mind a mellett bocsássa a püspöki székebe, 8. a választás eredménye a megválasztottnak haladéktalanul tudtára adandó, ez pedig tartozik egy hónap alatt nyilatkozni, a választás elfogadása esetében három hónap alatt megerősíttetését kieszkölni. — Kinevezni is csak a kánonszerű kellekekkel bíró egyént lehet.

A megerősítés a pápát illeti, ki azt előleges helyszíni nyomozás és erről hozzáérkezett kimerítő jelentés alapján a konzistoriumban végbemenő prekonzakció után rendesen külön bullában adja meg. A megerősítésre következik a felszentelés (konzekráció), mely 3 hónap alatt, s rendszerint magában a székesegyházban, egy a pápától kirendelt püspök által két más püspök vagy prelatus segédlete mellett

hajtatik végre, midőn az új püspök a pápa és fejedlem iránt hűségét esküdni tartozik; végül a püspök hivatalába ünnepélyesen beiktattatik (intronizálás). Megerősítése előtt az új püspök a közönséges kánoni jog szerint semmiféle joghatóságot nem gyakorolhat, felszentelése előtt semmiféle püspöki funkziót nem végezhet, hazai részszerű jogunk szerint azonban a kinevezett püspökök nem csak püspöki öltönyt viselhetnek, hanem a püspöki joghatóságot is gyakorolhatják.

A pápaválasztásban hajdan a római klerusnak, a népnek, később a fejedelmeknek is részök volt, ez időszerint azonban a bibornokok kizárólagos jogát képezi. Történik pedig a pápai szék megüresedéstől számítandó 10. napon. Választási joggal bír minden jelenlévő bibornok, ha sem eretnokség, sem szentségárulás bűnében nem forog; a távollevők nem hívatnak meg különösen. Választható minden férfi, de már régi gyakorlat szerint csak bibornok választatik. Minden fondorlat megelőzése céljából a választás a konklávében (egy külön e célra berendezett helyiségben) ejtetik meg, melyet a választás megtörténte előtt nem szabad elhagyni. A választás vagy közfelkiáltással (mintegy isteni sugallatból) vagy megbízás, vagy titkos szavazás útján történik. Megválasztottnak az tekintetik, ki az összes szavazatok $\frac{2}{3}$ -át kapta, míg ez elérve nincs, a választás hozzájárulásként tovább folytattatik. A megválasztott nem köteles a választást elfogadni, megerősítésről nála szó sincs. Ha elfogadja, legott más nevet vesz fel, (de soha sem Péter nevét), mely név alatt a népnek tudtára adatik; azután ősi szokás szerint megerősít bizonyos törvényeket (az apostoli iroda szabályait, a kuriálisok kiváltságait), felveszi a pápai jelvényeket, felszenteltetik az ostiai bibornok-püspök, mint bibornok-dékán által (minden még hiányzó rend egyhuzamban adatik fel reá) és megkoronáztatik, azután a bibornokok hódolatát fogadja, végül, a lateráni templomhoz nyargal, melyet mint saját plébániáját birtokba vesz (cavalcade, il possessa).

A többi egyházi hivatalokat saját megyéjén belül a püspök tölti be. Legfontosabb természetesen a plébániák betöltése. A tridenti zsinat határozmányai s némely újabb pápai konstitucziók értelmében tartozik a püspök a megüresedett plébániához.

azonnal ideiglenes adminisztrátort kirendelni és 10–20 nap alatt nyilvános pályázatot hirdetni, melyben azokat a papokat, kik a megüresedett plébániára reflektálnak, felhívja, hogy a lelkipásztori vizsgálatot tegyék le, s azután jelentkezzenek; a képesítettek közül azután a legérdemesebbet kinevezi. Hazánkban e vizsgálat nem pályázat céljából, hanem évenként 2-szer (májusban és szeptemberben) tartatik a prosynodális vizsgálók előtt s arra csak azok bocsáttatnak, kik legalább 3 év óta áldozárok, a nyert képesítés pedig 6 évre érvényes, ha tehát addig lelkészi hivatalt nem nyernek, a vizsgálatot újból kötelesek letenni.

A káptalani hivatalokat hazánkban szintén a király tölti be régi kiváltságlevelek alapján, kinevezés útján.* Másutt azokra többé-kevésbé a pápának van u. n. rezervált joga, melynélfogva ő tölti be: a Rómában vagy két napi távolságban elhunyt javadalmasok, továbbá a tényleges szolgálatban elhalt kurialisták állásait, az előléptetés, le v. áttétel, vagy lemondás folytán vagy valamely az előbbivel összeférhetetlen más javadalom elfogadása következtében, és a páratlan számú hónapokban megüresedett egyházi hivatalokat.

Különös befolyást gyakorol az egyházi hivatalok betöltésére a kegyúrság intézménye, mely onnan eredt, hogy az egyház ős időktől fogva oly hitbuzgó egyénekkel szemben, kik vagy templomot építettek, vagy valamely egyházi hivatalt illő jövedelemmel elláttak, vagy egyéb jótétemények által magukat érdemesítették, az által róttá le háláját, hogy őket bizonyos kitüntetésekben részesítette, melyek közül legkiválóbb azon jog volt, hogy az illetők az általuk alapított javadalomra alkalmas papi egyént kinevezhettek, vagy legalább is kinevezés végett a püspököknek ajánlhattak.

A kegyúri jog dologi, ha földbirtokhoz, személyi, ha csupán személyes szerzési czimhez van kötve, továbbá egyházi, ha vagy egyházi javakból keletkezett vagy egyházi személyeket illet, világi, ha világi egyént illet (vagy akár egyházit is, de

* Kivéven azon kevés számú káptalanbeli állomásokat, melyeket az erdélyi és csanádi püspökök, valamint a zágrábi érsek szabadon adományozhatnak.

nem papi állásából folyó, hanem közönséges czím alapján), vegyes, midőn egyházi és világi személyek egyszerre gyakorolhatják.

A kegyúrság tárgya lehetnek templomok vagy mindennemű egyházi javadalmak, alanyai csak keresztények, ha magánjogi képességgel bírnak, sem polgári becsületöktől megfosztva nincsenek, sem egyházi kiközösítés alatt nem állanak.

A kegyúrság szerezhető eredeti módon telek adományozása, templom építése és ennek illő javadalmazása által, mihez persze a püspök jóváhagyása is kívántatik, valamint pápai kiváltság által; származékos módon örökösödés, átruházás, dologbeli kegyúrság az illető jószágnak megszerzése, elévülés, a templom újra felépítése által (ha ezt az előbbi kegyúr hozzá intézett felszólítás daczára sem teljesítené).

A kegyúrnak legnevezetesebb joga, hogy a megüresedett javadalomra alkalmas papot ajánlhat oly hatálylyal, hogy a püspök az ajánlott egyéntől a megerősítést ok nélkül meg nem tagadhatja. Ezen u. n. prezentálási (kijelölési, bemutatási) jogra nézve következő szabályok állanak fön: 1. a jelöltnek a megkívánt tulajdonokkal kell bírnia (házánkban az is megkívántatik, hogy honfi legyen), 2. a kijelölést kellő időben kell megtenni, névszerint világi kegyúrnak négy, egyházinak hat hónap alatt, különben a jog erre az esetre nézve a püspökre átháramlik, és egészen ingyen, különben szentségárulás miatt érvénytelen a kijelölés, sőt büntetésre méltó, 3. a kegyúrnak egyet kell, de szabad többet is kijelölnie, és kijelölheti valamely rokonát, pl. saját fiát is, csak magamat nem; ha többet jelölt, a püspök választhat közülök, de egyházi kegyúrnak csak a legérdemesebbet szabad jelölnie, 4. a kijelölés történhetik akár élőszóval, akár írásban, akár meghatalmazott által, 5. ha több kegyúr van, a bemutatási jogot vagy együttesen vagy felváltva gyakorolhatják, utóbbi esetben szavazattöbbség (habár csak viszonylagos) határoz, szavazategyenlőség esetén pedig a püspök a méltóbbat tartozik kinevezni, 6. a szabályszerűleg kijelölt egyéntől a püspök a megerősítést meg nem tagadhatja, hacsak erre különös törvényes oka nem volna; ha a püspök az alkalmas jelöltet visszautasítja, a kegyúr vagy felebbezhet vagy hasonló határidő

alatt mást jelölhet, a jogtalanul visszautasított jelöltet pedig a püspök egy más hasonló javadalommal kárpótolni tartozik, 7. ha a püspök a jelöltet mint alkalmatlant utasította vissza, a világi kegyúr a törvényes határidő letelte előtt föltétlenül, az egyházi kegyúr azonban akkor jelölhet mást, ha a visszautasítottat menthető tévedésből jelölte volt ki, 8. ha a kijelölt a bemutatást el nem fogadja, vagy utóbb lemond vagy a megerősítés előtt meghal, minden kegyúr újabb törvényes határidő alatt új kijelölést tehet. Minden más esetben a betöltés joga átszáll a püspökre.

A kegyúrnak egyéb jogai és kötelességei: 1. legdíszebb hely egyházi körmeneteknél, kitünőbb hely a templomban, az egyház közkönyörgéseiben való felemlítés (de hazánkban e joggal csak az apostoli király bír), családi czimerének a templomban kitétele, különös tömjéneztetés, szentelt vízzel meghintetés, elsőbbség midőn a hívek között szentelt gyertyát, bárkát, kenyeret kiosztanak, a templomban való eltemetés, egyházi gyász, 2. inségre jutván az egyházi vagyontól eltartást követelhet, ha a jövedelemből telik. 3. joga és kötelessége az egyházat védeni, jövedelmeire felügyelni, a hűtlen és rosz kezelőket a püspököknek feljelenteni, 4. kötelessége a templomot és hozzátartozó épületeket jó karban tartani s ha kell az egyházi szükségletekhez hozzájárulni.

Megszűnik a kegyűrság: 1. lemondás, 2. a család kihalása, jogi személy megszűnte, 3. dologi kegyűrság a jószág elenyészte vagy nem keresztényre jutása, 4. a templom v. javadalmak elenyészte, az illető egyházi hivatal megszűnte esetében és 5. büntetésül, ha a kegyúr jogával visszaél (pl. szentségáruló módon gyakorolja, illetéktelenül az egyház jogaiba avatkozik, a vagyont elveszi, a javadalmat tetteleg bántalmazza, a templomot jókarban tartani elmulasztja). Nemgyakorlás által nem szűnik meg a kegyúri jog, hanem csak a bemutatási jog száll át a püspökre, de elenyészik, ha a püspök a bemutatásnak ellentmond s a kegyúr ebbe belenyugszik, 30—40 év múlva. Ha a kegyúr kiközösítés alá esik, vagy kiskorú, a kegyúri jog gyakorlása csupán felfüggesztetik.

A király legfőbb kegyúri joga nem azonosítható a közönséges kegyúri joggal, amaz a legfőbb felügyeletre s a pápai privilegiumokon sarkalló jogosít-

ványokra vonatkozik, az utóbbit a király is csak különös jogczimen szerezheti és bírhatja.

Néha nemcsak a kijelölés, hanem a hivatal átruházása is illethet valakit, de mindig csak kiváltság vagy elévülés alapján. Rendesen csak egyházi méltóságok vagy testületek bírnak evvel a (teljes betöltési) joggal, valamint a fejedelmek az udvari kápolnákra nézve.

Midőn az egyházi hivatal betöltésére jogosított személy a betöltést (proviziót) saját hibájából elmulasztja, e jog annyiszor a mennyiszer a felsőbb hatóságra átháramlik. De hazánkban az átháramlásról csak magánkegyűrség alá tartozó javadalmaknál lehet szó, nem pedig a királyi kinevezés alá esőknél is.

Lényeges még a megerősítés (kánoni institúció) az illetékes egyházi hatóság (pápa, püspök) részéről és a beiktatás (installáció); az utóbbinak hatása, hogy a javadalmas, ha legalább egy évig békében birta javadalmát, ebből már csak birói ítélet útján tehető ki, és hogy három évi hibátlan birtok alapján már csak letétel által fosztható meg attól.

Az egyházi hivatal megüresedhetik: lemondás által, magától, csere útján, letétel és áthelyezés következtében.

A lemondásnak kánonszerű kellékei: 1. hogy észszerű okból (törődöttség, képesség hiánya, rossz lelkiismeret, szabálytalanság, a nép gyűlölete, botrány) történjék, 2. az ordinárius (pápa, püspök) beleegyezésével, 3. önként, 4. szentségárulástól menten, 5. föltétlenül, 6. írásban, 7. esetleg a kegyúr beleegyezésével és 8. csak a lemondó javadalmas szabad intézkedése alá eső javadalomról. A pápa, ha lemondani akarna, egyedül lelkiismeretét követi.

Magától megüresedik valamely egyházi hivatal: 1. a javadalmas halála (holttá nyilvánítása), 2. hosszas távolléte, 3. a szükséges egyházi rend megszerzésének elmulasztása, 4. az előbbivel összeférhetetlen más javadalom elfogadása (44. l.), 5. házasságkötés (csak alsóbb klerikusoknál), 6. büntett miatt, elítéltetés következtében.

A javadalomcsere csak úgy érvényes, ha a javadalmasok javadalmaik iránt szabadon rendelkezhetnek, szentségárulás közbe nem játszik, jogszerű ok forog fen, az ordinárius (pápa, püspök) vagy

kegyúr beleegyezik, a lemondásra előszabott formalítások megtartatnak, és ha a cserélők a csere után legalább még 20 napig éltek legyen, különben az illető javadalom halál által megüresedettnek tekintetik.

A letétel csak mint büntetés szerepel, melynek kiszabása egyedül az egyházat illetheti.

Az áthelyezés vagy a javadalmas akaratával történik (a midőn azonban előbb az eddigi hivataláról le kell mondania), vagy akarata ellenére büntetésből. A püspököket és exemt prelátusokat a pápa, a kisebb javadalmasokat a püspök van jogosítva áthelyezni, beiktatott plébános csak saját beleegyezésével helyezhető át (vétség esetét kivéve). Midőn az áthelyezés büntetésből történik, fenmarad az illetőnek felebbelési joga.

Adóztatás. Az egyháznak anyagi szükségletei fedezésére joga van hiveire adót kivetni, valamint különös alkalmakkor tőlük bizonyos illetményeket szedni. Az utóbbiakhoz tartoznak: a stola-illemények (melyek azonban sohasem a kérdéses egyházi cselekvényekért adandó jutalomként tekintendő, s ezért nem is szabad ezeknek véghezvitelét amazoknak lefizetésétől függővé tenni, különben a plébános szentségárulást követ el) és az irodai díjak s a rendkívüli alkalmakkor szedhető szükségbeli adó (nálunk ismeretlen). Az előbbieket főképen a klerus által fizetendő, még pedig vagy a püspöknek (a nálunk szintén ismeretlen zsinati adó, a papnöveldei adó s a megyelátogatási adó), vagy a pápának érseki palástdíj, a konzistoriumban adományozott püspökségek és apátságok egy évi jövedelmével felérő u. n. közönséges szolgálmányok, az u. n. kisebbitett szolgálmányok, az annáták és a bekebelezett javadalmak után 15 évenként fizetendő adók, végre a felmentési díjak; a Péter-fillér már csak önkéntes adomány.

Az egyházi élet. Az egyház az embert bölcsőjétől a sirjáig kíséri, mert mindenkép azon van, hogy lelkét az örök élet és üdvösség számára megmentse. Erre szolgál első sorban a 7 szentség (keresztség, bérmlás, úrvacsorája, bűnbánat, utolsó kenet, egyházi rend, házasság), melyeknek kiszolgáltatójára nézve az egyház megkívánja, hogy törvényes kiszolgáltató (minister) legyen, és hogy avval a szándékkal bírjon, hogy az illető szentséget valóban is az egyház

értelmében kiszolgáltassa. Azonkívül ismer az egyház még u. n. szentelményeket (felszenteléseket és megáldásokat), melyeknek czélja részint személynek v. dolognak olajjal kenés által az Isten s az egyház szolgálatára felavatása, részint az Istenhez való fohász, hogy az illető személynek cselekedeteit megáldja, vagy a dolgot keresztény használatra megszentelje s az avval élőket kártól megőrizze. A kenéshez használt olaj vagy tiszta (hitujoncok, betegek olaja), vagy balzsammal vegyített (krizma), mindkettőt a megyés püspök áldja meg ünnepélyesen nagycsütörtökön s gondos megőrzés és használat végett megküldi a plébánosoknak.

A külső isteni tisztelet formáját a szertartás szabja meg, melyet a szertartásos könyvek foglalnak magokban, milyenek a római pontifikále, a püspöki szertartásos könyv, a plébánosok számára szolgáló római rituále és a misekönyv.

A hitvallás választása az egyház álláspontja szerint nem a szülők tetszésétől függő jog, hanem vallási köteleességek, hogy gyermekeiket ugyanabban a vallásban neveljék. Minthogy azonban a vegyes házasságok kikerülhetetlenek, a szülők tehát nincsenek mindig ugyanazon valláson, ebbe a kérdésbe beleavatkozik az állam, hogy a felekezetek közötti surlódásokat megelőzze. Így hazánkban az 1894. évi 32. t. cz. elvül kimondja, hogy a bevett v. törvényesen elismert különböző vallásfelekezetekhez tartozó házassulók, házasságuk (persze a polgári házasságuk) megkötése előtt egyszer s mindenkorra megegyezhetnek arra nézve, hogy gyermekeik valamennyien az atya vagy az anya vallását kövessék, illetőleg abban neveltessenek; de ezen megegyezés csak úgy érvényes, ha kir. közjegyző, kir. járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró előtt a megállapított alakszerűség mellett jön létre. Ily megegyezés híján a gyermekek szülőik vallását nemők szerint követik, feltéve, hogy az a vallás a bevettek vagy törvényesen elismertek közé tartozik. Törvénytelen gyermek ugyanezen feltételezés mellett anyja vallását követi. Az e törvényben foglaltakkal ellenkező bármely szerződés, téritvény vagy rendelkezés érvénytelen. Azonban a törvény életbeléptetése előtt (1895. okt. 1.) kötött házasságokból született gyermekek vallásos nevelésére azon törvény határozata marad érvényben,

mely az ily házasságok kötése idejében hatályban volt. Az 1895. évi 43. t. cz. szerint a felekezetnélküli házasulók is a házasság megkötése előtt megegyezhetnek arra nézve, hogy születendő gyermekeik milyen (bevett vagy elismert) vallást kövessenek; ily megegyezés híjján első sorban a felekezetlen szülő határoz a saját nemebeli gyermekeire vonatkozólag; ha ezt nem tette, a másik szülő pedig bizonyos (bevett vagy elismert) vallásfelekezethez tartozik, az összes gyermekek ezen utóbbi szülőnek vallását követik, s ha mindkét szülő felekezetlen, azon szülő helyett, ki a saját nemebeli gyermekek vallása felől nem határozott, a gyámhatóság határoz a rokonok meghallgatásával.

Az áttérést a kath. egyház csak abban az esetben helyesli, sőt ajánlja, ha az áttérés épen a kath. vallásra történik, ellenben kath. embernek más vallásra áttérni a hite tiltja meg. Ugyanezért a kölcsönös áttérést, egyik vallásról a másikra nem egyházi, hanem állami törvények szabályozzák (nálunk az 1868. évi 53. és 1895. évi 43. t. cikkek).

Nem-keresztények csak a keresztség szentségének fölvétele által válnak az egyház tagjaivá, ellenben nem-katholikus keresztények áttérésénél a kath. egyházba, a tridenti zsinat hitvallásának ünnepélyes letétele által, mert a keresztség szentsége nem ismételtető. A kath. egyházba fölvevett egyén az egyházi kötelekből folyó minden jogok részesévé válik, de másfelől köteleztetik, hogy az egyház tanait állhatosan vallja, az egyházilag előszabott vallási cselekvényeket végezze és az egyházi törvényeknek engedelmeskedjék.

A keresztség előföltétele a többi szentségek fölvételének. Keresztény szülők kötelesek gyermekeiket megkereszteltetni, miért is keresztény szülők gyermekeiről az a vélelem áll, hogy már meg vannak keresztelve, ha csak az ellenkező be nem bizonyítatik. Felserdültek csak saját akaratjokkal s kellő oktatás után keresztelhetők. Zsidó vagy pogány gyermekek csak az egyik szülő vagy gyámjuknak beleegyezésével kereszteltetnek, kivéven a lelerczeit, a halálos veszedelemben forgókat, a szüleik által kitétt, elhagyott vagy kítaszított gyermekeket, de 7. évök betöltésével a közönséges egyházi jog szerint magok is kívánhatják megkereszteltetésüket. A kereszt-

ség rendes kiszolgáltatója a plébános (v. helyettese), szükség esetében minden ember, még zsidó, pogány eretnek is lehet, hacsak egyházilag előszabott módon és azon szándékkal adja fel a keresztséget, hogy ez által a keresztelendőt az egyház tagjává felavassa, csak magamagát nem keresztheti senki. A kiszolgáltatás helye a plébánia-templom, de lehet más tisztességes hely is (p. a szülői ház). A kiszolgáltatás idejére nézve az 1858. évi esztergomi tartományi zsinat rendelete szerint a plébánosok inteni tartoznak a szülőket, hogy újdonszülött gyermekeiket mielőbb (az 1860. évi esztergomi megyei zsinat határozata szerint legfeljebb 3 nap alatt) megkereszteltessék. Az u. n. keresztszülők arra valók, hogy a gyermek helyett tegyék le a hitvallást és hogy ugyanannak a keresztény hitben neveltetését vállalják magukra, ha a szülők erre képtelenek volnának vagy meghalnának, miért is pogányok, zsidók, tévtanhoz szítók erre a tisztre alkalmatlanok.

A bérálást csak a püspök adhatja fel, legalább 7. évöket meghaladt keresztény egyénekre. Itt is alkalmaztatnak u. n. bérmaszülők.

Az úrvacsoráját hajdanta a hívek mindennap a sz. mise alatt vették magokhoz, jelenleg az egyház rendelete az, hogy mindenki karácsony-, husvét-pünkösdkor, vagy legalább is egyszer évenként (husvétkor) áldozzék. A kiszolgáltatás a templomban mise alatt vagy után (betegeknek végvigasztalásul magánlakáson is vagy kórházban) történik, de csak előleges bünfeloldozás után; a pap nem tagadhatja meg attól, a ki nyilvánosan kívánja, habár arra érdemetlennek ismerné, de igenis attól, ki tudja, hogy kiközösítés, vagy egyházi tilozat alatt áll. A sz. misére vonatkozó egyházjogi szabályok: 1. csendes mise mindennap mondható, kivéven nagycsütörtököt, nagypénteket és nagyszombatot (nagypénteken pedig csak az előző napon szentelt ostyával), 2. minden áldozár napjában csak egyszer misézhet, kivéven a tábori papokat (28. l.) és azokat, kik a püspöktől két mise tartására nyertek felhatalmazást (p. egymástól távol fekvő templomban), de karácsony napján minden áldozár három misét mondhat, 3. minden áldozár tartozik legalább ünnep- és vasárnapokon misézni, nehogy a hívek isteni tisztelet nélkül maradjanak, 4. mise csak a templomban tartható,

kivételesen a szabadban is, tovaszállítható felszentelt oltár fölött, magánimaházban és kápolnában csak pápai engedély alapján, kivéven a püspöki oratoriumokat, 5. minden áldozár köteles a misében a pápáról, a megyés püspökről és a királyról megemlékezni, a királyért pedig születése és nevénapján kollektát mondani, 6. idegen pap csak kellő igazolás mellett misézhet a plébánia-templomban, 7. a hívek kötelesek legalább ünnep- és vásárnaponként teljes misét hallgatni, 8. a tabernakulumban őrzött oltári szentség a misén kívül is szokott közimádásra kitétetni s bizonyos körmenetek alkalmával ünnepélyesen körülhordoztatni.

A misedíjakra nézve ki van mondva: 1. hogy ezsuitáknak semmiféle misedijt sem szabad elfogadniok, 2. hogy a helybeli lelkész ünnep- és vásárnapokon a nép üdvére hivatalból s minden díj nélkül köteles misét mondani (v. más pappal mondatni), 3. hogy egy miséért nem szabad több misedijt elfogadni, 4. hogy a misedijt a püspök határozza meg, ennél nagyobbát szabad elfogadni, de nem követelni, kisebbet csak mások (p. az utód) megrövidítése nélkül, ha csak a püspök meg nem tiltotta, 5. hogy a misedij mindig a miséző papot illeti, 6. misét mintegy előlegezni (jövendő díjért) nem szabad s általában mindennemű szentségárulás kerülendő.

A hagyományi vagy alapítványi misékre nézve pedig ezek a szabályok állanak: 1. hogy csak a püspök s illetőleg szerzetrendfőnök beleegyezésével fogadhatók el, 2. hogy csak az örökhagyó vagy alapító lelki üdvéért mondhatók, 3. csak a kijelölt helyen és időben, 4. hogy különös kikötés nélkül a javadalmas helyett más is mondhatja ugyan, de ez a szokottnál nagyobb díjt nem követelhet, 5. hogy a vallásalap által kijelölt misék elmondására kötelezett lelkészek az elmondott miséket külön könyvbe bevezetni tartoznak, hogy az utód tudhassa, mennyit kell még elvégezni.

A bűnbánat által az egyház a bűnösöket bűneik alól feloldja s nekik az örök büntetéseket elengedi. Ehhez azonban megkivántatik igazi bánat javulási szándékkal, őszinte bűnvallomás (gyónás) s a pap által feladott töredelmezési művek teljesítése (elég-tétel). A 4. laterani zsinat határozata szerint a hívek évenként legalább egyszer (husvétkor) s azonkívül

minden más szentség fölvétele előtt kötelesek a gyónáshoz járulni. Bizonyos esetekben (fentartott vagy rezervált esetek) csak a pápa vagy a megyés püspök adhat feloldozást, más pap csak akkor, ha erre fel van hatalmazva, vagy ha a bűnös halálveszélyben forog. A mit a pap a gyónás titka alatt megtudott, letétel s életfogytiglani fogság terhe alatt semmiképen sem szabad felfedeznie. Az ideiglenes büntetések elengedésére szolgálnak a búcsúk (teljes-nem teljes, közönséges- részszerű búcsúk); közönséges (általános) búcsút csak a pápa hirdethet, míg a megyés püspök csak az egyház felszentelésekor egy évre terjedőt, annak évfordulóján a megyei zsinat s a megyelátogatás alkalmával 40 napit adhat. Titkos vagy ismeretlen búcsúkat a püspöknek nem szabad megtűrnie, kétség esetében kellő utasításért az illető bibornoki kongregációhoz kell fordulnia.

Az egyházi böjt vagy tulajdonképi böjt (húseledelektől tartóztatás s napjában csak egyszeri étkezés), vagy egyszerű tartóztatás (húseledelektől tartóztatás a többszörös étkezés tilalma nélkül). Tulajdonképi böjt a nagyböjt (hamvazó szerdától 40 napon át), a kántorböjtek (advent 3., nagyböjt 1. s pünkösöd, valamint a keresztfelmagasztaltatása hetében szerdán, pénteken és szombat), az adventi böjt (szerdán és pénteken) és a nagy ünnepek előtt való böjtek. Pusztá tartóztatási napok a hétköznapi péntek-napok. Az utóbbiakra már a 7. évöket meghaladott gyermekek, az előbbiekre a felnőttek a betöltött 24. évtől kötelezvék; a tartóztatási napokra a püspök felmentést adhat.

A szentté v. boldoggá avatás csak óvatos és hosszas eljárás alapján történik. A sz. képek és szobrokra nézve az egyházi törvények rendelik, hogy illő tiszteletben tartassanak, se kaczer szépséggel, se a történelmi hűséggel ellenkezőleg, se botrányos torzalakban ne készíttessenek s ocsmány helyeken fel ne állíttassanak, mire felügyelni a püspöknek a dolga. Ereklýeket csak az illető bibornoki kongregáció vizsgálata alapján szabad köztisztelet tárgyává tenni.

Egyházi ünnepeket elrendelni csak az egyház van hivatva. Az ünnepek rendeltetése a lelki elmélkedés és Istenhez való emelkedés, mely czélból délelőtt és délután közös isteni tisztelet tartatik és

minden az ünnep méltóságával össze nem férő világi foglalkozások abbanhagyandók. A vasárnapi és sz. Istvánnapi munkaszünetet nálunk állami törvények, névszerint az 1891. évi 13. t.-cz. továbbá az 1868. évi 53. és 1879. évi 40 t.-czikkek biztosítják, az utóbbi kettő azonfölül rendeli, hogy bármely vallásfelekezet ünnepén a templom közelében s egyházi körmenetek alkalmával azon téreken és utcákon, melyeken az ily menet keresztül vonul, mind az mellőzendő, a mi az egyházi szertartást zavarhatná, még pedig 100 frt pénzbüntetés terhe alatt. Büntető törvénykönyvünk pedig (1878. évi 5. t.-cz.) azt, ki nyilvános istenkáromlás által közbotrányt okoz, vagy az állam által elismert vallás szertartását erőszakkal megakadályozza vagy megzavarja, egy évig terjedhető fogház és 1000 frtig terjedhető pénzbüntetéssel; továbbá azt, ki az állam által elismert vallás szertartásai gyakorlatára rendelt helyiségben (tehát a templomban) nyilvános botrányt követ el, vagy a vallási tiszteletnek tárgyát, vagy oly tárgyakat, melyek a szertartások végzésre rendelvek, a szertartásra rendelt helyiségben, vagy bár azon kívül, de a vallásos szertartás alkalmával tettel vagy botrányos szavakkal meggyaláz, hat hónapig terjedhető fogházzal és 200 frtig terjedhető pénzbüntetéssel; végül azt, ki a szertartást végző lelkészt szóval, tettel vagy fenyegetéssel nyilvánosan megtámadja, egy évig terjedhető fogházzal és 500 frtig terjedhető pénzbüntetéssel, ha pedig e közben tettleg bántalmazná is, két évig terjedhető börtönnel megbüntettetni rendeli.

Szent helyekhez való búcsújáratokat vagy körmeneteket hirdetni, rendezni, áttenni vagy megszüntetni a püspök jogai közé tartozik; szerzetesek csak zárdájuk vagy templomuk falain belül tarthatnak búcsújáratokat, azokon kívül csak püspöki engedély vagy pápai kiváltság folytán.

A házasság egy férfinak egy nővel való legbensőbb testi és szellemi egyesülése, tökéletes és oszthatatlan életközösség céljából történt jogszerű nemű szövetkezése, még pedig a kath. egyház tanítása szerint szentség, melynek kiszolgáltatói magok a felek. Keresztények között csak szentség jellegével bíró házasság tekinthető házasságnak, és mert a szentségek kezelése tisztán egyházi ügy, annálfogva

az egyház a házassági ügy körüli törvényhozást és törvénykezést is saját hatáskörébe vonta, az állammal szemben pedig arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem vitatja el az államtól azt a jogot, hogy a házasság polgárjogi következményeire vonatkozólag törvényhozási és törvénykezési jogot ne gyakorolhatna, azonban azt igenis fentartja magának, hogy az államtól függetlenül bontó v. érvényességi akadályokat felállíthat, melyeket az államnak nincs jogában megszüntetni, mert ez által az egyháznak házassági ügyekben való joghatóságát csorbítaná, és végül kijelenti az egyház, hogy a kath. dogma szerint minden jogszerűen létrejött házasság felbonthatatlan. Ha tehát az állam, miként nálunk is az 1894. évi 31. t.-cz. által, a kötelező polgári házasságot lépteti életbe, ezt az egyház mélyen sajnálja, mert evvel az állam a család keresztény jellegétől a polgári elismerést megtagadja, a miért nem kárpótolja őt az állam ama biztatása, hogy a házasságkötésre vonatkozó vallási kötelességeket érintetlenül hagyja, mert az egyház tűrni kénytelen, hogy híveinek alkalom adatik, hogy a keresztény dogmába ütköző házasságot is köthessenek, vagy hogy megkötött házasságukat ugyancsak a keresztény dogma ellenére ismét felbonthassák. Igaz, hogy az egyház híveinek ilyen lépéseit nem fogja soha jóváhagyni, de evvel csak negatív eredményt ér el, positive azokat meg nem akadályozhatja, s így nemcsak tekintélye szenved csorbát, hanem hívei azonfölül a vallási közönyösség felé tereltetnek. Egyebet ezen kényszerhelyzettel szemben nem tehet az egyház, mint hogy híveit inti, hogy csak olyan polgári házasságot kössenek, melytől az egyház az utólagos megáldást, tehát az egyházi esketést nem fogja megtagadni, mert az megfelel az egyházi törvényeknek is. Ennyiben tehát a kath. házassági jog mint kath. egyházi belügy mainapon is praktikus.

Az eljegyzés jövődöbeli házasságra irányzott kölcsönös ígéret. Érvényéhez megkívántatik a jegyeseknek arravaló képessége, szabad és komoly elhatározásuk s akaratuknak kellő nyilvánítása. Képességgel azok birnak, kik között semmi, vagy idővel magától elenyésző házassági akadály forog fen. Érvénytelen az örültek, 7 éven alóliak s az ezek helyett szülők által kötött eljegyzés. A 7-ik évet meghala-

dott személyek eljegyzése serdült korukig megtartandó, azontúl egyoldalulag felbontható. Érvényes eljegyzés hatása, hogy a jegyeseket kölcsönös hűségre s a megígért házasság megkötésére kötelezi (de egyenes kényszer nem alkalmaztatik) s hogy kettős házassági akadályt szül, egy tiltót, az egyik jegyes és bármely harmadik között, s egy bontót a jegyes és a másik jegyesnek első izbeni rokonai között (u. n. köztisztességi akadály). Az eljegyzés felbontható, ha a jegyesek között bontó akadály támad, (pl. az egyik jegyes egy harmadik személylyel házasságra lép, felsőbb egyházi rendet vesz fel, szerzetesi fogadalmat tesz), közös akarattal, egyoldalú okadatolt visszalépés folytán (pl. hűtlenség, más eljegyzés vagy házasságkötés, testcsonkítás, undorító betegség miatt).

A házasság megkötésének útjában álló okok házassági akadályoknak neveztetnek s ezek lehetnek: 1. hatályukra nézve bontók vagy érvényességi akadályok, melyek miatt érvényes házasság létre sem jöhet, a látszólag megkötött házasság pedig érvénytelen, vagy pedig tiltók, ha az azok daczára létrejött házasság nem érvénytelen, hanem csak törvénytelen; 2. forrásukhoz képest isteni jögon alapulók, melyek felmentés útján el nem távolíthatók és zsidók és pogányokra is alkalmazandók (pl. fel és lemenő rokonság, elsőízi oldalrokonság), vagy emberi jögon alapulók, melyek felmentés útján eltávolíthatók és csak keresztényekre alkalmazhatók, 3. köz- és magánjogiak, a mint bárki, vagy csak az érdeklett felek által felhozhatók, 4. terjedelmökhöz képest általánosak, ha bármely harmadik, és viszonylagosak, ha csupán bizonyos személylyel kötendő házasságra vonatkoznak, 5. tartamukhoz képest ideiglenesek, ha idővel magoktól elenyésznek (pl. serdületlenség) és örökösök, ha soha sem szűnnek meg (pl. gyógyíthatatlan nősztehetetlenség), 6. köztudomásuak és titkosak. Legfontosabb az első felosztás.

Tiltó akadályok: 1. sz. idő (advent első vásárnapjától vizkeresztig és hamvazó szerdától husvét utáni vasárnapig), 2. az illetékes egyházi hatóság tilalma (pl. bontó akadályok fentorgása miatti gyanu vagy harmadik személyek okadatolt ellenmondása), 3. még fennálló eljegyzés, 4. egyszerű fogadalom, 5. a kihirdetés hiánya. Régi emlékvér:

Szentés idő, tilalom, jegyváltás, szűzi fogadmány.

Bontó vagy érvényességi akadályok részint a házasságra való képesség hiányán (serdületlenség, nősztehetetlenség, ép ész, öntudat és elhatározási szabadság hiánya, fennálló érvényes házasság, ünnepeles szerzetesi fogadalom, felsőbb egyházi rend, valláskülönbség, vérrokonság, lelki rokonság, polgári rokonság, sógorság, utánzott sógorság, viszonylagos nősztehetetlenség, büntett t. i. házasságtörés, házastárs-gyilkosság), részint a házasság megkötésénél fenforgó hiányokon (tévedés, kényszer s félelem, nőrablás, feltét hánya, alattomoság) alapulnak.

Összefoglalva, de rendszer nélkül ez az emlékvess foglalja magában:

Tévesztés, feltét, fogadás, vérség, bűn, erőszak
Tisztesség, papirend, kötelék, vallási különbség,
Nősztehetetlenség, sógorság, lopva menynekezés (alattomoság)
Rablott nőd ha szabad helyen nem monda „igen“-szót:
Házasságodat elbontják és tiltanak attól.

Bármely házasságra való képtelenség forog fen: serdületlenség (nőknél a betöltött 12, férfiaknál a betöltött 14. évig), nősztehetetlenség (ha a házasságot megelőzte, ha teljesen be van bizonyítva s ha gyógyíthatatlan), ép ész és öntudat hiánya (örültek, kábák, teljesen részegek, alvajárók), fennálló más-nemű kötelék (házasság, ünnepeles szerzetesi fogadalom, felsőbb egyházi rend) miatt. A végre nem hajtott házasság kivételesen felbontható, ha az egyik fél szerzetrendbe lép s ugyanott az ünnepeles fogadalmat leteszi, s a pápa fölbonntja.

Bizonyos személyekkel kötendő házasságra való képtelenség forog fen: valláskülönbség (keresztények és nem keresztények között), rokonság (a fel- és lemenő rokonok között végtelenségig, az oldalágban a 4. izig bezárólag), lelki rokonság (keresztelő, keresztelt és keresztstülő, bérnáló, megbérnált és bérmaszülő között), polgári rokonság, (1. örökbefogadó atya és örökbefogadott leány vagy az örökbefogadott fiú neje között, úgyszintén 2. az örökbefogadott fiú és a fogadóatya neje, anyja, nővére, atyai vagy anyai nagynénje között, azután 3. az örökbefogadott és az örökbefogadó édes gyermekei között, végre 4. az örökbefogadott s a vele polgári rokonságban álló fi-vagy nővérenek leánya között), sógorság (az egyik házastárs s a másiknak vérrokonai között), törvény-

telen sógorság (házasságon kívüli elhálás esetén az egyik fél s a másiknak 2. ízigleni vérrokonai között), utánczott sógorság vagy köztisztességi akadály (az egyik jegyes és a másiknak 1. ízi vérrokonai között már megkötött, de még el nem hált házasság esetén az egyik házastárs s a másiknak 4. ízigleni vérrokonai között), viszonylagos nősztetheletlenség, büntett, névszerint házasságtörés (a házasságtörő és a házasságtörő nő között, ha vagy a két paráználkodó a házastárs életében a házasságtörés előtt vagy után egymásnak házasságot ígér, vagy megkötni merészel, vagy pedig ha az egyik paráználkodó csak azért, hogy a másikkal házasságra léphessen, az útjában lévő házastársat láb alól elteszi vagy sikerrel élete után tört) és házastársgyilkosság miatt (ez esetben a közbejött házasságtörés nélkül is érvénytelen a házasság azon két fél között, kik a gyilkosság elkövetésénél közreműködtek s ezt azért tették, hogy egymással házasságra léphessenek.)

A házasságkötésnél fenforgó hiányok, melyek a házasságot érvénytelenítik, a következők, u. m. 1. a tévedés, ha a személy vagy ennek, őt minden más személytől megkülömböztető, lényeges tulajdonsága iránt forog fen, p. valaki el akarja venni A-t, holott B-t vette el, kit tévedésből A-nak tartott, vagy valaki A-nak elsőszülött leányát akarta elvenni s összeadták őt másodszülött leányával (de a gazdagság, műveltség, szüzesség, nemesség körüli tévedés nem érvényteleníti a házasságot); 2. a kényszer és félelem, mely által a házasság megkötése jogtalanul előidézetik, föltéve, hogy a kijelentett beleegyezés a házasság megkötésébe közvetlenül az alkalmazott kényszer eredménye volt, hogy a fenyegetés végrehajtása a fenyegetőnek hatalmában állott, vagy arról hogy ez lehetetlen, a fenyegetett félnek tudomása nem volt és hogy a fenyegetett a bajt sem el nem háríthatta, sem maga jogellenes cselekvény által elő nem idézte (p. a fivér nővérének elcsábítóját kényszerífi, hogy nőül vegye, e miatt nem lehet a házasságot érvényteleníteni); 3. a nőrablás, míg csak a rablott nő szabad lábra nem állíttatik, hogy beleegyezését minden erőszaktól menten nyilváníthassa (ugyanaz áll szülői vagy gyámi hatalom alatt álló nőszemélynek házassági czélzattal való elvezetésénél, a szülők vagy a gyám akarata nélkül, ha nem forgott fen eljegyzés);

4. a feltétel hiánya, ha az nem a házasság hármass lényege ellen volt irányozva, névszerint a gyermek-nemzés, a házassági hűség és a házasság felbont-hatatlansága ellen; feltét hiányáról nem lehet szó, ha a felek a feltét hiányát be sem várva, időközben elhálás által a csupán föltételesan kötött házasságot végrehajtották s így föltétlenné tették; végre 5. az alattomoság, mely alatt a házasságkötésre nézve előszabott szertartások (az illetékes plébános és 2 tanu előtti esketés) mellőzését kell érteni.

A házassági akadályok közül némelyek soha sem szűnnek meg (örökös nősztehetetlenség v. örültség, egyenes ágú rokonság), mások idővel magoktól ele-nyésznek (serdületlenség, testi és szellemi érettség hiánya, érvényes házasság), ismét mások eltávolit-hatók, még pedig a mennyiben a házasságra való képesség hiányáról van szó, felmentés, s ha a házasság megkötésénél való hiányról, magok a felek által.

Felmentésről szó sem lehet a kellő beleegezés hiánya miatti akadály alól (tehát tévedés, kényszer s félelem, feltét hiánya esetén), továbbá a nősztehe-tetlenség, örültség, egyenes ágban való rokonság akadályai alól, valamint az oldalágban való első ízi vérrokonság s a fennálló (végre is hajtott) házasság köteléke miatti akadályok alól, ezek tehát felmentés által el nem távolítható akadályok. ellenben a tételes egyházi törvényen sarkalló akadályok igenis fel-mentés által eltávolíthatók, ámbár vannak ezek között is olyanok, melyek alól vagy soha (p. köztudomásos házasságtörés v. házastársgyilkolás, egyenes ágú első ízi sógorság, p. mostohaanya és mostohaleány, mostoha-anya és mostohafiú között) vagy csak igen ritkán és csak nagyon fontos okokból adatik felmentés (p. a végre nem hajtott házasság, az ünnepélyes szerzetes-fogadalom, felsőbb egyházi rend, valláskülömbség).

Bontó (és a pápának fentartott tiltó) akadályok alól csak a pápa adhat felmentést, más ordinárius csak az ő általános vagy különös felhatalmazása alapján, azonfölül a sz. szék vélelmezett felhatal-mazása alapján a megyei püspököt illeti a felmentés már megkötött s végrehajtott u. n. jóhiszemű házasságoknál, midőn az apostoli sz. szék megkeresése lehetetlen vagy igen nehéz s a látszólagos házaselek elválasztása tetemes hátrányt okozna; még csak meg-kötendő házasságoknál titokban maradt akadály

alól, midőn a késedelem veszélylyel jár (p. valaki a halálos ágyon kívánja magát mással megeskettetni) s az apostoli sz. szék megkeresése lehetetlen vagy igen nehéz. Mindkét esetben a felmentés csak a lelkiismeretre szól. A fen nem tartott tiltó akadályok alól (szentes idő, tilalom, jegyváltás) a püspök adja a felmentést. A felmentés egyébiránt csak sürgős szükségességi vagy kiválóan hasznossági okokból adatik meg, minők p. a hitszakadás vagy eretnokség, vadházasságban maradás, ha élet utáni törekvés veszélye forog fen, vagy midőn a nő különben megvetésnek volna kitéve, vagy már elhálás történt, a nő teherbe ejtetett, a törvénytelen gyermekek törvényesítéséről van szó s a házasság jóhiszeműleg kötöttet, azaz ha legalább az egyik fél a fenforgó bontó akadályról nem tud, továbbá midőn közbotrányt kell elhárítani, vagy midőn a házasság létrejövetele esetén két család közötti ellenségeskedés megszüntettetik, vagy főrangú család fényének fentartása teszi a házasságot kívánatossá, vagy számos neveletlen árvát kell felnevelni, vagy a gyér lakosság miatt a rokonok közötti házasság kikerülhetetlen, vagy midőn a nőnek hozomány híján más tisztességes férjhezmenetelre való alkalma nincs, vagy a nő már 24. évét multa, ügyefogyott állapot, az egyház vagy az állam körüli kiváló érdemesültség, uralkodói rang esetén s ezeken kívül egyéb meg nem nevezett okokból.

Ha a felmentés már megkötött házasságra adatik, a feleknek a beleegyezést újra kell nyilvánítaniok és a törvényes alakszerűségeket ünnepélyesen ismételniök, mert az egybekelés csak ezen időponttól tekintetik érvényes házasságnak. Kivételesen ad a pápa u. n. gyökeres felmentést, mely visszaható erővel bír, t. i. az akadálytól megtisztított házasság kezdettől fogva érvényesnek nyilváníttatik, p. midőn valamely vidéken tömeges érvénytelen házasság jött létre, melyeknek szintén tömeges felbontása nem tanácsos, vagy midőn az egyik fél, ha megtudja a bontó akadályt, a beleegyezést megújítani nem volna hajlandó.

A feleken múló akadályokat (tévedés, kényszer s félelem, nőrablás, feltét hiánya, alattomoság) nekik maguknak kell elenyésztetniök s azután a kölcsönös beleegyezést megújítaniok, még pedig csupán egyszerűen, ha az akadály titokban maradt, ellenkező

esetben ünnepélyesen. Nem a feleken múló, de megszüntethető akadályok esetén, előbb ezeknek el kell esniök (p. a serdületlenségnek a serdültség elérével, fennálló házassági kötelék akadályának a másik házastárs halálával) és csak azután ujíthatják meg a kölcsönös beleegyezést, és természetesen tudniok is kell, hogy eddigi házasságuk érvénytelen volt.

A házasság megkötésének rendes módja, hogy az előlegesen 3 egymásra következő vásár- vagy ünnepnapon a plébánia-templomban az isteni tisztelet alatt (rendesen a prédikáció után) nyilvánosan kihirdetessék s azután a kölcsönös beleegyezés az illetékes plébános s legalább 2 együtt jelenlévő tanu előtt nyilváníttassék, mire ősi szokás szerint a házasság egyházi megáldása következik. A kihirdetések elmaradása miatt nem válik a házasság érvénytelenné, hanem csupán törvénytelené, a vétkes plébános 3 évre terjedhető felfüggesztéssel, a felek penitenciával büntetettnek s avval, hogy ha csakugyan valami bontó akadály lappangott, az ettől való felmentés kilátásától megfosztatnak. Azonban a beleegyezésnek az illetékes plébános és 2 tanu előtt nyilvánításának elmaradása (alattomoság) a házasságot érvénytelenné teszi. Sem a papi áldás, sem a feleknek kölcsönös hűségre való megesketezése nem tartozik a házasságkötés lényegéhez, még az anyakönyvbe való bevezetés sem, ez csak bizonyításul szolgál, mely esetleg másképp is kimutatható. Rendkívüli megkötésmódjai a házasságnak a meghatalmazásképen kötött, a titkos, a lelkiismereti (ma már meg nem engedtetik), a balkezre kötött, a jóhiszemű, a halálos ágyon kötött és a vegyes házasság. A polgári házasságot az egyház csak túri s a rákövetkező egyházi megáldás nélkül saját hiveire nézve nem tekinti házasságnak, de az egyháznak ezen álláspontja ma már csak a lelkiismeretre nézve (a gyóntatószékben) érvényesül, a közéletben a polgári házasság, akár következik reá egyházi áldás, akár nem, nemcsak érvényesnek, hanem polgárjogi szempontból egyedül érvényesnek tekintetik, külső joghatálya (törvényes származás, atyai hatalom, élelmezési igény, polgári állapot, örökösdés tekintetében) csak a polgári házasságnak van.

Az érvényes házasság hatásai a felekre nézve együttlakási, kölcsönös hűségre s a házassági tartozás kölcsönös teljesítésére, valamint kölcsönös támoga-

tásra való kötelesség; a gyermekekre nézve, hogy az abban született gyermekek törvényesek (vélelem, hogy a férj az ő atyjok, az ellenkezőnek bebizonyításáig), hogy a házasság előtt született gyermekek a szülők házassága által törvényesítettnek (föltéve, hogy a nemzéskor nem volt a szülők között bontó akadály), hogy a gyermekek a szülőknek engedelmességgel, ezek pedig őket erkölcsösen és vallásosan nevelni tartoznak.

Érvényesen létrejött házasság, ha végre is hajtattott, csak az egyik fél halála által bontható fel, ebből folyólag a kath. egyházi jog szerint érvénytelen az olyan házasság, melyet egy akatholikus fél előbbi házastársának életében köt, a mi persze akkor is áll, ha az utóbbi házasság polgári házasság lenne, a mennyiben ennek utólagos egyházi megáldásához az egyház semmi szín alatt hozzá nem járulhat s így áll elő az az eset, hogy a polgári házasság egyházjogilag már ezért sem tekinthető érvényesnek (de csak a lelkiismeretre nézve, mert az egyháznak semmikép sem áll módjában ilyen, a saját elveivel ellenkező polgári házasság megkötését megakadályozni, a megkötöttet a közéletben érvényteleníteni).

A kath. egyházban előforduló házasság-érvénytelenítő v. köteléki per nem érvényes házasságnak felbontását, hanem magvában érvénytelen házasság érvénytelenségének konstatálását és ennek ünnepélyes kijelentését czélozza. És még ebben a perben is az egyház fölötté óvatosan jár el, nehogy a házasság felbonthatatlanságának dogmája ellen vétson. Színleges házasság érvénytelenítését kérhetik: 1. magánjogi akadály esetében a vétlen házassfél, 2. serdületlenség akadályánál a serdülttség elérével a házasság megkötésekor még serdületlen állapotban volt fél, 3. a többi közjogi akadálynál nemcsak mindenik házassfél, hanem bármely serdült korú kath. egyén (de a keresetnek nem adatik többé hely, ha a színleges házasság időközben az egyik fél halála által már amúgy is felbontatott). Ha az akadály a felek által eltávolítható, a plébános mindent megkísért, hogy a színleges házasság érvényes házasságra változtattassék. A köteléki per csak a házasságvédő jelenlétében tárgyalható. A vélelem mindig a házasság érvénye mellett harczol, peralkunak helye nincs, a köteléki perben hozott birói ítélet

pedig soha sem emelkedik feltétlen jogerőre. A mint a házasság érvénye mellett két összhangzó ítélet van, felebbezésnek többé helye nincs, ennek eléréig a házasságvédő a pert esetleg a negyedik forumig vinni köteles, ugyanoda viheti a házasság érvényét vitató fél is, ha az első- és másodfolyamodású bíróság a házasság ellen, a harmadfolyamodású pedig mellette ítél, a negyedik folyamodású bíróság ítélete azután döntő lesz.

Más szempont alá esik a váló-per, melynek célja (a házasság érvényének érintetlen hagyása mellett) csupán az életközösség felbontása. Váló-per indítható vagy mindkét fél akaratával, ha a férj nejeinek beleegyezésével felsőbb egyházi rendet vesz fel, vagy ha bármelyik házastárs a másiknak beleegyezésével szerzetrendbe lép, vagy csak az egyik fél akaratával, ha a másik fél erre okot szolgáltatott, midőn vagy életfogytiglani, vagy csak ideiglenes elválasztás kérhető ágy- és asztaltól, még pedig az előbbi tudva elkövetett házasságtörés, az utóbbi a kereszténységtől vagy a kath. hittől elpártolásra, büntetésekre való csábítás, folytonos elkeserítések, kegyetlenkedések, élet utáni törekvés, pazarlás miatt. A váló-pert mindig a plébános által való kiengesztelési kísérletnek kell megelőznie, veszély esetén mindjárt a per elején kérhető az ideiglenesen elkülönözött lakás, ha lehet — formális eljárás nélkül kell a pert befejezni, ha nem lehet — formális eljárással, melynél esküt csak nagy óvatosság mellett szabad a felek egyikének oda itélni. Felebbezésnek csak perdöntő végítélet ellen van helye, de nincs helye két egybehangzó ítélet ellen.

Második házasság csak az előbbinek jogérvényes felbontása (tehát az előbbi házastárs halála vagy holtta nyilvánítása) után lehetséges. De ha holttanilyvánítás folytán kötött második házasság esetén a holttanilyvánított házastárs visszatér, az előbbi házasság nyomban újra föléled, a második házasság pedig nyomban érvénytelenné lesz, de mégis a jóhiszemű házasság előnyében részesül (a belőle származó gyermekek törvényeseknek tekintetnek.)

Vegyes házasságnak azt a házasságot nevezzük, melyet két különböző keresztény vallásfelekezethez tartozó egyén kötni szándékozik. A kath. egyházi jog szerint a vegyes vallás a pápának fentartott

tiltó akadályt képez, mely alól a felmentés csak akkor adatik meg, ha az akatholikus fél előleges biztosítékot ad az iránt, hogy a kath. fél vallásának szabad gyakorlásában nem fogja háborgatni, se őt vallásától megfosztani, ha a kath. fél megígéri, hogy az akatholikus fél a kath. hitre való áttérésre rábírní igyekszik és ha az akath. fél beleegyezik, hogy mindkét nemű gyermek a kath. vallásban fog neveltetni. Csak ilyen reverzális mellett engedtetik meg, hogy a vegyes házasság kath. templomban ünnepélyesen megáldassék, különben csak a sekrestyében, a papnak úgynevezett szenvedőleges jelenlétében adhatók össze a felek. Az e miatt keletkezett surlódások folytán a házassulók inkább a protestáns templomba mentek esküdni, csak hogy ne kellessék az akatholikus félnek reverzalist adni és XVI. Gergely pápa is nagyobb bajok elhárítása végett (1841. évben) kijelentette, hogy hazánkban a protestáns fél lelkésze s két tanu előtt kötött vegyes házasságok is egyházzilag érvényesekül tekintessenek, s e határozmány azután országos törvényeinkbe (1844. évi 3. t. cz. 1868. évi 53. t. cz.) is átment avval a megjegyzéssel, hogy a reverzálisok érvénytelenek legyenek. A polgári házasság behozatala következtében a kath. egyház a maga terrenumán felszabadult az állami korlátozások alól, s minthogy másfelől az 1894. évi 32. t. cz. megengedi a házassulóknak, hogy a születendő gyermekek vallása iránt szerződést köthessenek egymással, abban az esetben, ha hogy ez a kath. vallásnak kedvez, a házassulókat (a polgári házasság megkötése után) akadálytalanul a kath. templomban esketteti.

Az utolsó kenet szentségével az egyház megvigasztalja hiveit és megerősíti őket a halálküzdelem ellen; szívökre is köti, hogy e kegyszert ne halasszák a végső perczre, hanem még idején vegyék azt igénybe, míg az eszmélet még el nem hagyta.

Az elhunytakat az egyház szentelt földön, a plébániához tartozó köztemetőben temetteti a boldog feltámadás reményében, de megtagadja az egyházi temetést a hitetlenektől, hithagyóktól, eretnekektől, hitszakadároktól, egyháztilozat és kiközösítés alatt állóktól, az öntudatos öngyilkosoktól, a párbajban vagy annak következtében elhaltaktól, a köztudomásos gonosztevőktől (rablók, gyilkosok, gyújtogatók,

uzsorásoktól), az egyház megvetőitől és a meg nem keresztelt gyermekektől. Az 1868. évi 53. törvény-cikk értelmében a különböző vallásfelekezetekhez tartozók a temetőkben akadálytalanul temetkezhetnek. Ezt a felhatalmazást az izraeliták azóta sem veszik igénybe, mióta bevett vallásfelekezetnek nyilvánították, s megfordítva azt sem engedik meg, hogy más felekezetű halottak az ő temetőjükben eltemessenek. Igen természetes, hogy egyik vallásfelekezet papja sem kényszeríthető arra, hogy más vallásfelekezethez tartozó halottat az ő szertartása szerint eltemessen, de szükség esetén szabad a kath. plébánosnak más felekezetű halottat is a sírhoz elkísérni, csak hogy mindazt kerülnie kell, a minek csupán kath. halottak eltemetésénél van értelme.

Az elhunytakért, kik a tisztító helyen (purgatoriumban) várják megszabadulásukat s az örök boldogságot, az egyház imáival s az engesztelő sz. mise (gyászmise) által könyörög. A gyászmisek az elhunytak plébánia-templomában mondandók, mire a plébánosnak joga van, melyet az illetőnek másutt történt eltakaríttatása által sem vesz el.

Tudvalevő dolog, hogy az egyház mindjárt kezdettől és folytonosan gondoskodott jótékony intézetekről, midőn az állam ilyenekkel egyáltalában nem is törődött. Így gondoskodott a szegényekről, ügyefogyottakról, betegekről, árvákról, aggastyánokról, kiknek számára intézeteket felállított, melyek a megyei püspök felügyelete és oltalma alatt állottak. Ma ezek az intézetek legtöbbször világi jellegűek, de a vallási szükségletek ellátása ezen intézetekben most is a püspök jogai közé tartozik.

Egészen egyházi jellegűek ma is a szerzetrendek testvérületek és kath. tanintézetek.

A szerzetrendek a 4. században keletkeztek, midőn Pachomius († 348.) Egyiptomban számos remetét közös lakházban egyesített. Innen gyorsan elterjedtek a szerzetek mind keleten, mind nyugaton. Legismertebbek a sz. Benedek-rendűek, kluniacenzisek, karmalduliak, ciszterciaták, kartauziak, prémontréiek, ferencziek, karmeliták, dömések, kapuczinusok, pálosok stb.

Bármely szerzetrend csak úgy állhat fen, ha statútumai az apostoli sz. szék által jóvá vannak hagyva. Belső szervezetük szerint a szerzetrendek vagy

barátok (monakok, kolduló szerzetesek), vagy szabályozott kanonokok (p. prémontreiek) és szabályozott papok (p. a jezsuiták), vagy egyházi vitézrendek (p. a máltai lovagok, János-vitézek), melyekben a klerikusok és laikusok egyenjogú tagok, vagy a laikusok a klerikustagoknak alárendelve, vagy a klerikusok csupán a lelkészkedés végett vétetnek föl. Minden szerzet-ház vagy különálló elzárt rendcsaládot képez, mely egy életfogytiglan választott (házánkban pedig Ő Felsége által 3 jelölt közül kinevezett) apát vagy prépost alatt áll, p. a benedekrendűek, cisterciták, prémontreiek, karthauziak, vagy csak egyes tagja egy szerzetesi tartománynak, melynek élén egy provinciális van, míg az egyes szerzetházak egy perjel, quardian v. rektor alatt állanak, p. a ferencziek, kapuczinusok, dömések, piaristák, vagy végre tagja az összes világon elterjedt szerzetrendnek, melynek élén egy Rómában rezideáló vezérfőnök (generalis) áll, p. a jezsuiták, redemptoristák.

A szerzetrendbe való fölvétel: 1. ünnepélyes szerzetesi fogadalom, melynek érvényéhez legalább 16 (házánkban 21.) életkor, egy novicziusi év eltöltése, szabad akaratelhatározás, saját személyéről való szabad rendelkezés, az egyszerű szerzetesi fogadalom előleges letévése kívántatik, 2. ennek következtében a felvett egyén eddigi jogviszonyaiból teljesen kilép s egészen a szerzethez tartozik. Kilépésnek helye van: 1. a letett szerzetesi fogadalom érvénytelenítése esetén, 2. a pápa engedélyével, 3. egy másik szigorúbb rendbe való átlépés, 4. elcsapás (csak teljesen javíthatatlan szerzeteseknél), 5. a szerzetrendnek feloszlata folytán.

Vannak női szerzetrendek is, p. fontevraudi benedekrendűek, ferenczrendi Klarisszák, dömés-apácák, Erzsébet-szüzek, irgalmas, szürke-nének, Orsolyaszüzek, kapuczinus-, karmelita-apácák.

A szerzet belügyeit a rendfőnök intézi, de a szerzet falain kívül elkövetett szabályellenesség a püspök joghatósága alá esik. A szerzetnek nem szabad sem a püspökmegye kormányzatába beleavatkoznia, sem a lelkészkedést a zárda falain kívül gyakorolnia, a lelkészkedés és a szentségek kezelése tekintetében a szerzetrend is a püspöknek van alávetve. A szerzettagokat a püspök ordinálja. A nőszerzetek a püspök alatt állanak, apácákat semmiféle pap püspöki

engedély nélkül nem gyóntathat. A közönséges plébániai kötelékből minden szerzet ki van véve.

Testvérületek alakulásánál ügyelni kell, hogy a tagoknak ily egyesületek célja és érdemes volta felől helyes fogalmaik legyenek s hogy túlságos búcsúk és kiváltságok által ne tekintsék magokat a püspök hatósága alóli kivételeknek. Egy városban csak egyféle testvérület lehet (az oltári szentség testvérülete azonban minden plébániában alakítható), a plébános jogai csorbitást nem szenvedhetnek, a tagok magokat esküvel nem kötelezhetik, tisztjeik a jövedelmekről évenként a püspöknek számolni tartoznak.

A kath. szellem fentartására szolgálnak a kath. nép-, közép- és felsőiskolák és egyetemek. Az állam főfelügyeleti joga épségben marad. A hittani tanintézetek (fakultások) legközvetlenebbül állanak az egyház felügyelete alatt, a tanárokat a püspök alkalmazza, ki az előadási jogot az egyház szellemével ellenkező tanításaik és magokviselte miatt tőlük meg is vonhatja. A tridenti zsinat határozata szerint minden püspök tartozik, kivált szegény szülőktől származó törvényes születésű ifjak számára gyermek-seminariumot felállítani, hogy az egyház vezetése alatt a papi pályára előkészíttessenek.

Általánosan tudva van, hogy az egyház mélyreható befolyást gyakorolt a világi jogok átalakulására. Már az az alapeszme, hogy a kereszténység a világ összes népei számára van rendelve, az összes népek tehát egymást testvérekül tekinteni, nem üldözni, hanem szeretni tartoznak, nagyban előmozdította azt a felfogást, hogy a háborúkat a keresztény világból ki kell küszöbölni, vagy legalább is azoknak iszonyatosságát enyhíteni; hódító háborúk jogosultságát a pápa csak annyiban ismerte el, a mennyiben pogány népeknek a kereszténységre való megtérítéséről van szó. Az államfőket az egyház a koronázás alkalmával általuk letétetni szokott ünnepélyes eskü színe alatt uralkodói kötelességeikre figyelmeztette, a magokról megfeledezett uralkodókat rendkívüli eszközökkel (egyháztilozat, a népnek alattvalói hűsége alóli feloldozása, a fejedelmek kiközösítése által) az igazság útjára visszaterelte, az ököljogot az istenbéke (treuga dei), a vérboszút a menedékjog által mérsékelte vagy kiküszöbölte, a kalózkodást, parti vetődék

jogát, rabszolgakereskedést kárhoztatta, a büntetőjog terén fősúlyt a bűnös megjavítására fektetett, a halálbüntetés alkalmazását csökkentette, a párbajt és istenítéleteket eltiltotta, a magánjog terén a házassági jogot teljesen átalakította, a nők helyzetét gyökeresen megjavította, az erőszakoskodásokat a birtokviszonyok körében megszüntette, szerződéseknél, elbirtoklásnál, keresetelévülésnél feltétlenül jóhiszeműséget kívánt, a kamatszédést, mint önző cselekvényt megtiltotta, a végrendeletek és szerződések kellékeit enyhítette.

A fogadalom Istennek tett olyféle ígért, mely által az ígérő magát bizonyos jámbor cselekedet teljesítésére kötelezi, mit különben teljesíteni nem tartoznék. A fogadalmasra csak akkor kötelező, ha megengedett, Isten előtt valóban kedves, harmadik személyek jogaiba nem ütköző cselekvényre irányul, kényszer- s félelemtől, valamint tévedéstől mentes s avval a különös szándékkal tétetett, hogy a fogadalmas általa magát komolyan lekötelezni akarta. Rendesen személyes cselekvényre irányul és csak a fogadalmast kötelezi, de ha vagyoni szolgáltatásra irányul, örökösét is kötelezi. Érvénytelen a fogadalom, ha serdületlen gyermek szülőinek, szerzetes rendfőnökének, házastárs a másik házastársnak beleegyezése nélkül teszi. Fontos okokból az egyház felmentheti a fogadalmast fogadalma alól, vagy más cselekvényre változtathatja át a fogadalmat.

Az eskü annyi mint a mindentudó Istennek, mint az igazság tanujának s a tudatos igazságtalanság megtorlójának ünnepélyes felhívása állításaink valódisága mellett. Értéke és szentsége első sorban az esküvőnek vallásos érzületétől függ. Kellékei a kánoni jog szerint: 1. ítélő tehetség, 2. szabadság, 3. igazmondási szándék, 4. jogszerű ok. Alakjához multhatatlanul megkívántatik, hogy az élő Istenre s ne valamely teremtményére való hivatkozással tétesék, bírósági s egyéb hivatalos eskü az evangeliumnak és sz. erekléknek megérintése mellett. Az esküvő két égő gyertya között álló feszület előtt jobb kezének három első ujját (a sz. háromság jelképezéséül) felemelvén, az előtte felolvasott eskümintát hangosan és érthetően szóról szóra utána mondja és ezen szavakkal rekeszti be: Isten engem úgy segéljen s annak minden szentei! Az egyszerű eskü írásban is tehető le, az ünnepélyes csak kivételesen (siketek,

némák, fejedelmek). Meghatalmazott utján való eskütételnek a patvarhitnél és jogi személyek esküjénél van helye. (Mai nap felekezet nélküli jellegű esküforma van szokásban). Az esküvel megerősített állítás, ha csak hamis volta be nem bizonyíttatik, igaznak vétetik, eskü alatt tett ígéret kánoni jog szerint az ígérőt kötelezi annak teljesítésére, hacsak erkölcsileg lehetséges és harmadik személyek jogaival nem ellenkezik. Ki jogilag vagy erkölcsileg tilosat ígér eskü alatt, annak esküje érvénytelen ugyan, de azért még is az érvénytelennek való kinyilatkoztatásáért az egyházhoz kell folyamodnia, mely őt az eskü alól feloldja. Ugyanez áll a kényszer, csalás tévedés folytán tett esküre. A feloldás közönségesen a püspök, bonyolult esetekben a pápa által történik.

A Julius Caesar-féle naptár szerint a naptári év már 300 évvel ezelőtt 10 nappal a csillagászati év mögött elmaradt, úgy hogy a tavaszi éjnap egyen márczius 21. helyett már márczius 11-ére esett; ennél fogva XIII. Gergely pápa 1582. évi február 24-én kelt egyik bullájában igen gondos előmunkálatok után egy megjavított, órála Gergely-félének elnevezett naptárt tett közzé, avval az utasítással, hogy azonévi október 4-ét mindjárt október 15-ke kövesse, jövőre nézve pedig minden 400 évben 3 szökőnap kihagyassék, de azok az évszázadok, melyeknek száma 4-el el nem osztható, ha mindjárt 4-ik évek volnának is, szökőéveknek ne vétessenek; ehhez képest az 1600. év szökőév volt, de sem az 1700. sem az 1800-ik nem volt az, és az 1900. sem lesz szökőév, csak a 2000. A Gergely-féle naptár az egész világon el van fogadva, csak a görög keleti egyház használja még mindig az elavult Julius Caesar-féle naptárt, mely most már teljes 12 nappal maradt el a csillagászati év mögött.

Az egyházi vagyon. Az apostolok idejében a hívek adták össze az isteni tisztelet, a klerus fenntartása s a szegények támogatására szükséges költségeket. A 2. és 3. században a keresztény községek már templomokat építettek, temetőket rendeztek be s így telkeket is kellett az egyháznak szereznie. De csak N. Konstantin császár óta részesült az egyházi vagyon jogi elismerésben. Az összes jövedelmek, melyeknek kezelésére egy külön ökonomus rendeltetett, négyfelé osztattak t. i. a püspök, a klerus, a

szegények és az isteni tisztelet s a templomok fenntartására. Midőn azután nagyobb egyházmegyék keletkeztek, a főtemplomok önálló plébániákká váltak, már nem lehetett az egyházi vagyont egységesen kezelni. Ennélfogva az az általános szabály fejlődött, hogy az egyes templomokat állandó javadalommal látták el, mely célból minden plébánia bizonyos fekvőségeket s egyéb illetekeket kapott, melyeknek élvezését javadalomnak (beneficium) nevezték. Az egyházi vagyon mostantól 3 tömegre oszlott, u. m. az egyházépítkezési (fabrica), az adakozási és a szegényeknek szánt és a javadalmas részére rendelt tömegre. Nevezetes járulék volt a tized. A középkor mozgalmas századaiban akárhányszor világiak kezére kerültek a tekintélyes egyházi javak, de a 11. század óta a zsinati végzemények ezt visszaélésnek deklarálták s kiközösítés terhe alatt megparancsolták, hogy a világiak kezén lévő egyházi javak visszavétessenek. Csakhogy ez nem mindenütt sikerült s az egyház avval volt kénytelen beérni, hogy a tizedet élvező világi birtokosok arra vonatkozólag az egyháznak hűbéruraságát elismerték. Még nagyobb foglalatások történtek a reformáció idejében. Hazánkban a kath. egyház megtartotta tekintélyes birtokait, csak a tized lett az arra jogosultak beleegyezésével az 1848. évi 13. t.-cikk által eltörölve.

Az egyházi vagyon a közönséges tulajdontól abban különbözik, hogy nem fordítható bármely, hanem csak az egyházi törvények által kijelölt célokra, valamint abban, hogy az egyház a mások által bitorolt vagyonát ezektől csak akkor követelheti vissza, ha az államhatalom neki erre segédkezet nyújt, mire persze a keresztény állam erkölcsileg kötelezve van.

Az egyházi vagyon alanya azon helybeli egyház vagy intézet (jogi személy), melynek céljaira szolgál. Püspökségek, káptalanok, konventek, szerzetesek, plébániák szintén alanyai az egyházi vagyonnak. Testvérületek csak akkor, ha vagyonszerzési képességek az állam részéről elismertetik. Tulajdonként az egyházi vagyon is a polgári tulajdon védelme s a szerzés iránt fennálló törvények oltalma alatt áll (az egyoldalú szekulárizáció, a nép nyelvén papi javak elkobozása, jogilag nem igazolható.) Ha valamely püspökség vagy egyházi intézet megszűnik

annak vagyona mint egyházi vagyon az egyházra száll, s arról a pápa, illetőleg a püspökök ismét csak egyházi czélokra rendelkeznek. Itt persze felmerülhet az a kérdés, tartozik-e s mennyiben az állam az egyház rendelkezését elismerni (egyházi szempontból igenis tartozik). De sem a plébániai hit-, sem a politikai község mint testület nem lehet az egyházi vagyon alanya.

Az egyház a maga vagyonát legnagyobbbrészt ajándékok, hagyományok és kegyes alapítványokból szerzi, melyekre nézve hajdanában nevezetes előjogai valának (pl. hogy még az érvénytelen végrendeletben elrendelt kegyes czélú hagyományok és alapítványok is érvényben maradnak, és hogy a csupán 2—3 tanu előtt tett ilyen rendelkezések is érvényesek). A holt kézről szóló hazai törvényeink, névszerint az 1498. 55., 1647. 17., 1715. 16. törvényczikk az egyházat ingatlanok szerzésében nagyon korlátolták, névszerint minden szerzéshez különös királyi engedélyt kívántak, világiak nemesi jószágainak megszerzését pedig egészen megtiltották. Az 1855. évi konkordátum eme korlátozásokat megszüntette, de mivel a magyar törvények visszaállítása következtében viszont a konkordátum hatályát veszttette, ismét régibb törvényeink álláspontja irányadó. Az 1895. évi 43. t.-czikk pedig kimondotta, hogy a kath. egyházra (és hiveikre) vonatkozó korábbi törvények és jogszabályok változatlanul fentartatnak, ezentul törvényesen elismerendő vallásfelekezetek ingatlan vagyon szerzésére való képessége is az imaház, iskola, jótékony intézet s az ott alkalmazottak részére lakházul szolgálendő épületek, telkek és temetői területek szerzésére van korlátolva.

Az egyházi vagyon elidegenítése (ajándékozás, csere, adás-vevés, dologi megterhelés útján) csak sürgős szükségből, p. nyomasztó egyházi adósságok törlesztésére, éhinség enyhítésére, vagy az egyháznak kiváló hasznára és mindig csak az előszabott alak-szerűségek megtartása mellett eszközölhető. A közönséges kath. egyházi jog szerint püspöki javak elidegenítéséhez a pápa, plébániai javak elidegenítéséhez a püspök, kegyúrság alá tartozó egyházi javak elidegenítéséhez a kegyúr különös engedélye, hazai törvényeink u. m. az 1559. 51. és 1567. 31. t.-cz. szerint különös királyi engedélyt kívánnatik.

Az egyházi vagyon állagát képezik fekvőségek,

tőkéek, évjáradékok ajándékok, hagyományok, almizsnák (persely), egyházi adók s az egyház közvetlen felügyelete alatt álló kegyes célú alapítványok.

Hazánkban jelentékeny a kath. vallásalap, mely a III. Ferdinánd király 1647. és 1650. évi alapítólevele értelmében kath. vallási célokra a kincstári jövedelmekből évenként fizettetni rendelt 6000 frtból, utóbb III. Károly király által 1733. évben elrendelt évi 16.000 frtnyi javadalmazásból és az 1786. évben felosztatott szerzetesrendek vagyonából keletkezett és jelenleg mintegy 45 millió forintnyi értéket képvisel.

A tanulmányi alap pedig az 1782. évben felosztatott jezsuitarend összes ingó és ingatlan vagyonából keletkezett s jelenleg több mint 6 millió forint alaptőkéből és mintegy 100 ezer forint évi jövedelmet nyújtó fekvőségekből áll.

Mindkét alap a magyar kath. egyház tulajdona s addig is, míg a most keletkezőben lévő kath. autonomia másképp nem rendelkezik, a püspöki kar felügyelete (ellenőrző bizottság) mellett a vallás és közoktatásügyi minister által kezeltetik. A vallás-alap az isteni tisztelet, egyházi építkezések, papnöveldék és egyéb egyházi szükségletekre, a tanulmányi alap a hazai kath. köznevelés céljainak előmozdítására (kath. gymnasiumok, pozsonyi és nagyvárad kir. jogakadémia) fordíttatik.

Javadalmaknak nevezzük az egyházi vagyon azon részét, mely az egyházi hivatalok javadalmazására fordíttatik. Hazánkban a püspökök jövedelmeinek főforrását ingatlan javak, a káptalanokét ingatlanok és tőkéek, a kisebb javadalmasokét földek, stoladíjak, ágybér, alapítványi misepénzek, tizedkárptótlási tőkéek s a megyelátogatás alkalmával felvett jegyzőkönyvekből kitűnő szolgáltatások, szükség esetében a vallás-alapból húzott 315 frtnyi (most 800 frtra felemelendő) kongrua képezik. Uj egyházi hivatal csak akkor állítható fel, minekutána állandó és elégséges javadalmazásáról kellőkép gondoskodva lett. A javadalmasok rendes jövedelmeit csak igen fontos okokból s egyedül az illetékes egyházi hatóság rövidítheti meg. A kánonszerű beiktatástól kezdve a javadalmas javadalmának mindennemű jövedelmeit élvezheti. A telkeken a legszélesebb haszonélvezési joga van, bármely jövedelmeiről tulajdonosként rendelkezhetik, de semmi olyasmit nem

tehet a javadalmi jószágon, a mi az utód jogaiba váгна, s ehhez képest a szerződések is csak őt, esetleg örököseit, de nem egyszersmind hivatalbeli utódját is kötelezik, kivéven, ha ama szerződéseket az illetékes egyházi hatóság jóváhagyta volna. Másfelől köteles a javadalmas hivatalbaléptekor pontos leltárt készíteni, az átvett javakat jó karban tartani, a kisebb javításokat a magáéból fedezni, az elidegenítetteket lehetőleg visszaszerezni, a terheket letisztázni s utódjának fundus instruktust hátrahagyni. Jövedelmeit csak valódi szükségleteire kell fordítania, a fölösleget jámbor cselekedetekre felhasználni.

Hazánkban a főpapok a Kolonics-féle egyezmény (1715. évi 16. t. cz.) értelmében királyi engedély nélkül szerzeményöknek csupán $\frac{1}{3}$ -dáról rendelkezhetnek szabadon haláluk esetére, $\frac{1}{3}$ az egyházé, $\frac{1}{3}$ a fiskusé. Az alsóbb javadalmasok szabadon rendelkezhetnek, de szerzeményöknek $\frac{1}{20}$ -részét a papnöveldek és deficziens papok alapjára kötelesek hagyni. Végrendelet nemlétében a főpapok hagyatéka három egyenlő részre osztatik (egyház, tizedizigleni rokonok, szegények között). Ugyanez áll a többi papokra nézve is. Ha a rokonok maguk is szegények volnának, a szegényeket illető $\frac{1}{3}$ is az övék. Ha rokonok nincsenek, a nekik szánt $\frac{1}{3}$ a fiskusé; tanulmányi alapból ellátást nyert s végrendelet nélkül elhunyt papok hagyatekának $\frac{2}{3}$ -da az alapé, $\frac{1}{3}$ -da a szegényeké.

Megürült főpapi javadalmaк jövedelmei (interkalárisok) az újbóli betöltésig a vallásalapba folynak. Megürült kanonoki állások időközbeni jövedelmeiből $\frac{1}{3}$ a püspökmegyei alapba megy, a többit a káptalanbeliek maguk között föloszthatják. Megürült plébániák időközi jövedelmei az adminisztrátort illetik, esetleg jan. 1-től a javadalmas haláláig a hagyatékhoz csatoltatnak, az új javadalmas beiktatásáig az adminisztrátornak járnak, azontúl az új javadalmasnak jutnak.

A templomvagyон (fabrica) alatt azt a vagyont értjük, mely az isteni tisztelet költségeinek fedezésére (harangok, ruhák, sz. edények, gyertyák, bor, olaj beszerzésére s az egyházi épületek fentartására) van rendelve. A valamely egyházhoz tartozó tárgyak vagy közvetlenül szolgálnak az isteni tiszteletre u. n. sz. dolgok (forgalmon kívüliek), vagy

csak az egyház közönséges külső szükségleteinek fedezésére vannak rendelve, u. n. egyházi dolgok (nem épen forgalmonkivüliek, de elidegenítésök még is meg van nehezítve). Szentelt dolgok: a templomok, oltárok, kelyhek, csészék (ezek nem lehetnek sem fából sem üvegből). Megáldott dolgok: az egyházi öltönyök, az oltártéríték, a konsekrált ostyarártételére rendelt kemény vászon (corporale), a szentségtartó, a sz. edények, keresztek, szobrok, képek, harangok, temetők. Sz. dolgok közelében világi és zajos foglalkozások (vásárok, czirkusok) meg nem tűretnek, a rajtok elkövetett rablás, lopás, rongálás mint szentségtörés súlyosabban büntettetik s hajdan a sz. helyek menedékül (asylum) szolgáltak.

A közönséges egyházi szükségletek fedezésére rendelt templomvagyon a káptalan, klastrom, plébános kezelték, most a püspök jóváhagyásának fenntartásával az u. n. templomatyák vagy gondnokok.

Az egyházépitkezés terhe hajdan magát az egyházvagyonot illette, most első sorban a püspököt és a káptalant, a templomvagyon, a javadalmast, a kegyurat, a fárabeli hiveket terheli. Ha az épitkezés teljesen lehetetlen, a javadalom szomszéd templommal egyesítendő, a templom lebontandó s annak helye kereszttel megjelölendő.

Stampfel Károly kiadásában Pozsonyban

megjelent és általa s minden hazai könyvárústól megszerezhető:

Stampfel-féle

Tudományos zseb-könyvtár.

„*A tudományos zseb-könyvtár*“ időhöz nem kötötten, 60 filléres kis füzetekben jelenik meg s a tudományok minden ágára kiterjeszkedik. „*A tudományos zseb-könyvtár*“ idővel mindazt felöli, a mi az általános műveltség körébe tartozik. A csinos külsejű füzeteket, rendkívüli olcsóságukra való tekintettel, bárki könnyen megszerezheti, aki pedig a hasznos tudnivalók ismeretét a legkényelmesebb módon akarja elsajátítani, az föltétlenül vegye meg „*A tudományos zseb-könyvtárt*“. A jó magyarsággal és eleven stílussal megírt füzetek főbb vonásokban világos képet adnak az illető tudományról és megismertetik az olvasót mindazzal, amit az illető szakmából okvetetlenül tudnia kell.

Eddigelé a következő füzetek jelentek meg:

1. Földrajzi és statisztikai tabellák. Összeállította Hickmann A. és Péter J.
2. Arithmetikai és algebrai példatár. Irta Dr. Lévay E.
3. Kis latin nyelvtan. Irta Dr. Schmidt Márton.
4. Magyar irodalomtörténet. Irta Gaal Mózes.
5. Görög nyelvtan. Irta Dr. Schmidt Márton.
6. Francia nyelvtan. Irta Dr. Pröhle Vilmos.
7. Angol nyelvtan. Irta Dr. Pröhle Vilmos.
8. Római jog. I. Institutiók. Irta Dr. Bozóky Alajos.
9. Római jog. II. Pandekták. Irta Dr. Bozóky Alajos.
10. Egyházjog. (Kathol.) Irta Dr. Bozóky Alajos.
11. Magyar nyelvtan. Irta Gaal Mózes.
12. Magyar stílisztika. Irta Gaal Mózes.
13. Magyar retorika. Irta Gaal Mózes.
14. A sík trigonometriája. Irta Dr. Lévay Ede.
15. Római régiségek. Irta Dr. Schmidt Márton.

Legközelebb pedig — szintén időhöz nem kötötten — következő kötetek megjelenése van tervbe véve:

Aesthetika	Magyar magánjog
Alkotmánytan	Magyarok története
Állattan	Magyar poétika
Arithmetika és Algebra	Mértan
Áruisme	Művelődéstörténet
Astronomia	Mythológia
Ásványtan	Német helyesírás
Az ember őstörténete	Német irodalomtörténet
Bogárgyűjtő	Német nyelvtan
Chémia (szerves)	Nemzetgazdaságtan
Chémia (szervetlen)	Nemzetközi jog
Egyetemes irodalomtörténet	Népisme
Egyházjog (Prot.)	Növényhatározó
Egyháztörténet	Növénytan
Építészeti stilisme	Oktatási módszertan
Észjog	Olasz nyelvtan
Ethika	Orosz nyelvtan
Fogalmazványok	Paedagógia
Földtan	Pénzügyi jog
Geológia	Pénzügytan
Görög irod. tört.	Physikai repetitorium
Görög régiségek	Physikai földrajz
Gyorsírás	Planimetria
Kereskedelem-isme	Politika
Kereskedelem története	Rajzolás
Kereskedelmi földrajz	Római irod. tört.
Lélektan	Rovargyűjtő
Lepkegyűjtő	Statisztika
Logarithmustáblák	Stereometria
Logika	Természettan
Magyar helyesírás	Török nyelvtan
Magyar közigazgatási jog	Világtörténet
Magyar közjog	

Megrendelhető alulírt kiadónál, s bármely hazai könyvtárusnál.

Pozsony — Budapest.

Stampfel Károly,
kiadó.

